

VII.

Totta oli, että hän ei suinkaan olisi sallinut kenenkään loukata "Darjaansa"; nythän hän vasta luulikin menettelevänsä kuten ainakin hyväntekijä. Mitä ylevimmän ja vilpittömimmän suuttumuksen sytytti hänen sydämessään senvuoksi hänen holhokkinsa arka ja epäluuloinen katse, jolla tämä häneen katsahti sinä hetkenä, jolloin hän heitti hartialiinan ylleen. Hän oli ollut kiintynyt tyttöön aivan tämän lapsuudesta asti. Praskovja Ivanovna ei suotta nimittänyt Darja Pavlovnaa hänen "lemmikikseen". Jo kauan sitten Varvara Petrovna oli päättänyt, että "Darjan luonne ei vähääkään muistuttanut veljen luonnetta" (nimittäin tämän veljen, Ivan Šatovin luonnetta), ja että tyttö oli kaino ja hiljainen sekä kykeni uhrautumaan tarvittaessa. Hänellä oli sitäpaitsi kiintyväinen luonne, hän oli tavattoman vaatimaton, harvinaisen järkevä, ja ennen kaikkea, hän kykeni tuntemaan kiitollisuutta. Aina näihin asti Daša oli myös osoittanut olevansa tämän Varvara Petrovnan käsityksen mukainen. "Tämän elämässä ei pidä oleman erehdyksiä", oli Varvara Petrovna sanonut jo silloin, kun tyttö oli tuskin kahdentoista vanha. Ja koska Varvara Petrovnalla oli taipumusta tarttua itsepintaisesti ja intohimoisen päättävästi jokaiseen mielijohteeseensa, joka uutuudellaan alkoi kiehtoa hänen mieltänsä, jokaiseen uuteen ennakkokuvitelmaansa, jokaiseen ajatukseensa, joka tuntui valoisian kauniilta, niin hän oli samassa päättänyt kasvattaa Dašaa kuten ainakin omaa lastansa. Viipymättä hän siirsi holhokkinsa nimelle osan pääomastaan, kutsutti taloon kotiopettajattaren, miss Griggsin, joka oli tytön kasvattajana aina siihen asti, kunnes kasvatti oli täyttänyt kuudennentoista ikävuotensa, mutta sitten tämä jostakin syystä sai äkkiä lähteä talosta. Sitten kävivät tyttöä opettamassa lukion opettajat, niiden joukossa muuten eräs oikea tanskalainenkin, joka opetti Dašaa puhumaan ranskaa. Tämäkin sai lähtökäskyn talosta aivan odottamatta. Muudan köyhä, kaupunkiimme sattumalta joutunut leskirouva — aatelisia — antoi työlle soittotunteja. Mutta huomattavimpana opettajana oli kuitenkin Stepan Trofimovitš. Hän se oikeastaan oli Dašan "keksinytkin". Hän oli alkanut opettaa tuota hiljaista lasta jo ennen kuin Varvara Petrovna oli uhrannut tälle ainoatakaan ajatusta. Vielä on toistettava: oli merkillistä, miten lapset saattoivat häneen kiintyä! Lizaveta Nikolajevna Tušina oli ollut myös hänen oppilaansa kahdeksannesta aina yhdenteentoista ikävuoteensa saakka (on selvää, että Stepan Trofimovitš opetti häntä maksutta eikä koskaan olisi suostunutkaan ottamaan mitään Drozdoveilta). Häntä huvitti tämä ihastuttava lapsi, ja hän sepitteli tälle jos jonkinlaisia runoelmia maailman luomisesta, maan muodosta, ihmiskunnan historiasta. Luennot maailman ensimmäisistä kansoista ja alkuihmisistä olivat arabialaisia satuja huvittavimmat. Liza, joka kuunteli näitä hurmaantuneena, osasi kotona mitä huvittavimmin matkia Stepan Trofimovitšia. Tämä sai siitä tiedon ja yllätti

hänet kerran odottamatta. Hämmästynyt Liza heittäytyi itkien hänen syliinsä. Stepan Trofimovitš alkoi samassa myös itkeä — ihastuksesta. Mutta Liza matkusti pois, ja niin jäi jäljelle vain Daša. Kun Dašan luona alkoi sittemmin käydä muita opettajia. Stepan Trofimovitš luopui opetuksesta ja lakkasi pian kokonaan kiinnittämästä hänen huomiotaan. Välinpitämättömyyttä kesti kauan. Mutta kerran, kun Daša jo oli täyttänyt seitsemännentoista vuotensa, Stepan Trofimovitš äkkiä huomasi, että tyttö oli sangen miellyttävä. Tämän huomionsa hän teki kerran Varvara Petrovnan luona päivällisillä. Hän puhutteli nuorta tyttöä, oli hyvin tyytyväinen hänen vastauksiinsa ja tarjoutui luennoimaan hänelle Venäjän kirjallisuuden historiaa hyvin laajalti. Varvara Petrovna kehui ja kiitti häntä tästä erinomaisesta ajatuksesta, ja Daša oli riemuissaan. Stepan Trofimovitš alkoi erikoisesti valmistautua luentojansa varten, ja vihdoinkin ne aloitettiin. Lähdettiin vanhimmasta aikakaudesta. Ensimmäinen luento sujui erinomaisesti; Varvara Petrovna oli läsnä. Kun Stepan Trofimovitš oli lopettanut ja lähtiessään ilmoitti aikovansa ensi kerralla ruveta selostamaan Kertomusta Igorin sotaretkestä, Varvara Petrovna nousi äkkiä tuoliltaan ja ilmoitti, että luennot saivat loppua tähän. Stepan Trofimovitš vetäytyi aivan kokoon, mutta ei puhunut sanaakaan, Daša punastui; tähän koko yritys raukesi. Tämä tapahtui täsmälleen kolme vuotta sitten, ja nyt Varvara Petrovna sai näin odottamattoman mielihoiteen.

Stepan Trofimovitš-raukka istui yöpö yksin aavistamatta mitään. Surullisissa mietteissään hän oli jo kauan tarkannut ikkunaa nähdäkseen jonkun tutun. Mutta ei kuulunut ketään. Ulkona sataa tihutti ja oli kylmä; uuni olisi ollut lämmitettävä; hän huokasi. Äkkiä hän näki merkillisen näyn: Varvara Petrovna tällaisella ilmalla ja näin sopimattomaan aikaan tulossa hänen luoksensa! Ja jalan! Hän oli niin hämmästynyt, että unohti vaihtaa pukuansa ja otti hänet vastaan niine hyvineen: aina käyttämänsä vaaleanpunainen vanusisusteinen kotitakki yllään.

— *Ma bonne amie!* — hän huudahti heikosti ja juoksi Varvara Petrovnaa vastaan.

— Olette yksin, se ilahduttaa minua; en siedä ystäviäni! Miten paljon te poltatte! Hyvä Jumala, millainen ilma täällä on. Ettehän te ole edes juonut teetänne, ja pian on kello jo kaksitoista! Teidän autuutenne on epäjärjestys! Teidän nautintonne roskaläjät! Mitä paperinpalasia tuolla lattiallakin kuljeksii? Nastasja, Nastasja! Mitä tuo teidän Nastasjanne oikein tekee? Avaapa, emokulta, ikkunat ja ovet selkoselälleen. Ja me menemme saliin; minulla on teille asiaa. Lakaisepa sinä, emohyvä, lattiat edes kerta elämässäsi!

— Tekevät roskaa... herra itse, — yritti vihaisesti ja samalla valittavalla äänellä Nastasja vikistä.

— Ja sinun velvollisuutesi on lakaista, vaikkapa viisitoista kertaa päivässä! Tämäpä vasta on vierashuone (tultuaan vierashuoneeseen). Sulkekaa hyvin ovet perässänne, että se siellä ei salaa kuuntele. Seinäpaperit on hankittava uudet. Minähän jo kerran lähetin teille seinäpaperimallit, miksi ette silloin valinnut? Istukaa ja kuunnelkaa. Istukaahan ensin, pyydän. Minne nyt? Minne nyt? Minnekä te nyt?

— Minä... heti, — Stepan Trofimovitš huusi jo toisesta huoneesta, — kas nyt olen taas tässä.

— Oo, teidän muutitte pukua! — Varvara Petrovna huomautti pilkallisesti (Stepan Trofimovitš oli pannut vain takin kotinutun päälle.) Näin on tosiaankin sopivampaa keskustella... sopii muuten paremmin keskusteluaiheeseemmekin. Istukaahan toki, pyydän.

Ja niin Varvara Petrovna ilmaisi hänelle kaiken yhdellä kertaa, jyrkästi ja vakuuttavasti, Mainitsi myös ohimennen noista kahdeksastatuhannesta, joita tiesi tämän välttämättä tarvitsevan. Selitti tarkoin, mitä aikoi antaa myötäjaisiksi. Stepan Trofimovitš katsoa tuijotti häneen ja vapisi. Hän kuuli kaiken, mutta ei tajunnut kaikkea selvästi. Tahtoi puhua, mutta ääni petti. Hän tunsu selvästi vain sen, että kaikki tapahtuisi, kuten Varvara Petrovna tahtoo, että turhaa oli potkia tutkainta vastaan ja että hänet oli jo peruuttamattomasti naitettu.

— *Mais, ma bonne amie...* kolmannen kerran jo minun iässäni ja vielä sellaisen lapsen kanssa! — hän sai lopulta soperretuksi. — *Mais c'est une enfant.* [Mutta hänhän on lapsi.]

— Kahdenkymmenen vanha lapsi, Jumalan kiitos! Olkaa ystävällinen ja lakatkaa pyörittelemästä silmiänne, pyydän, emme me nyt ole teatterissa. Te olette hyvin viisas ja oppinut, mutta ette elämästä ymmärrä yhtään mitään, lapsenpiian tarvitsisitte aina peräänne. Jos minä kuolen, mihinkä te joudutte? Mutta hänestä saatte oivallisen huoltajan. Tämä tyttö on vaatimaton, lujatahtoinen, järkevä; sitäpaitsi olen itse aina saapuvilla, en aio heti kuolla. Hän on kotikissa, ei liiku missään, ja lempeä kuin enkeli. Jo Sveitsissä tämä onnellinen ajatus tuli mieleeni. Ymmärrättekö, mitä merkitsee, kun itse sanon sen teille, että hän on lempeä kuin enkeli! — hän huudahti äkkiä raivoissaan. — Täällä on roskaa, hän tuo järjestystä ja puhtautta, kaikki pitää loistaman kuin peili... Luuletteko te tosiaankin, että minun on tällaista aarretta teille tarjotessani kumarrettava jalkoihinne ja lueteltava erikseen kaikki ne seikat, joista teille olisi hyötyä, sekä oltava puhemiehenä! Teidän olisi langettava polvillenne... Voi teitä, te tyhjänpäiväinen ja heikkoluontoinen mies!

— Mutta... minähän olen jo vanhus!

— Viisikymmentäkolmevuotias, eihän se ole ikä eikä mikään? Silloinhan ollaan vasta elämän puolitiessä. Te olette sitäpaitsi kaunis mies, tiedätte sen hyvin itsekin. Tiedätte myös, miten hän teitä kunnioittaa. Jos kuolisın, mihin hän joutuisi? Mutta teidän kanssanne hän on turvassa, ja minäkin olisin rauhassa. Teillä on kuuluisa nimi, rakastava sydän; teillä on eläke, jonka maksan edelleenkin. Te ehkä pelastatte hänet, pelastatte! Te muovaatte hänet elämään kykeneväksi, kehittäte häntä, ohjaatte hänen ajatuksiensa. Miten paljon joutuukaan perikatoon nuoria, joiden ajatukset on ohjattu huonoon suuntaan! Saatte ehkä teoksennekin vielä lopulta valmiiksi, ja silloin teidät äkkiä huomataan.

— Olen aikonut, — Stepan Trofimovitš innostui Varvara Petrovnan taitavan imartelun mairittelemana, — olen juuri aikonut ryhtyä kirjoittamaan *Kertomuksiani Espanjan historiasta...*

— Siinä sen näette, tämänhän sopii erinomaisesti.

— Mutta hän? Oletteko jo puhunut siitä hänelle?

— Olkaa hänen suhteensa rauhassa, liian aikaista on udella sitä. Tietenkin teidän itsenne on pyydettävä häntä vaimoksenne, rukoiltava häntä "suomaan teille se kunnia", ymmärrättehän? Mutta olkaa levollinen, olen aina itse saapuvilla. Tehän sitäpaitsi rakastatte häntä.

Stepan Trofimovitšin päätä alkoi huimata: seinät alkoivat vilistä silmissä. Pyörryttävä ajatus tunki hänen aivoihinsa, hän ei kyennyt sitä vastustamaan.

— *Excellente amie!* — hän sanoi äkkiä vapisevalla äänellä, — en koskaan... en koskaan voinut kuvitellakaan, että te että te saattaisitte naittaa minut... toiselle... naiselle!

Ettehän te ole tyttö, Stepan Trofimovitš, tyttöjä vain naitetaan, te itse menette naimisiin, — sähähti Varvara Petrovna pilkallisesti.

— Oui, j'ai pris un mot pour un autre... Mais... c'est égal [Tulin käyttäneeksi väärää sanaa... Mutta sehän on samantekevää...], — ja Stepan Trofimovitš katsahti Varvara Petrovnaan tuntien olevansa auttamattomasti hukassa.

— Huomaan, että c'est égal, — sähähti Varvara Petrovna halveksuvasti. — Hyvä Jumala! Hän on pyörtynyt! Nastasja, Nastasja, vettä! Vettä!

Mutta vettä ei ennätetty edes tuoda, kun Stepan Trofimovitš jo tointui. Varvara Petrovna otti sateensuojansa.

— Huomaan, että teidän kanssanne ei voi tällä kertaa keskustella...

— Oui, oui, je suis incapable. [En todellakaan kykene siihen.]

— Mutta huomiseen asti te lepäätte ja ajattelette asiaa. Pysykää kotona, ja jos jotakin tapahtuu, antakaa minulle siitä tieto, vaikkapa keskellä yötä. Kirjeitä ei kannata kirjoittaa, en lue niitä kuitenkaan. Huomenna, tähän samaan aikaan, tulen taas itse luoksenne kuulemaan lopullista vastaustanne, uskon, että se on odotusteni mukainen. Järjestäkää niin, että ketään ei ole silloin luonanne, ja antakaa siivota täällä! Miltä tämä kaikki oikein näyttää! Nastasja! Nastasja!

Huomenna Stepan Trofimovitš tietenkään suostui kaikkeen. Eikä hän voinutkaan olla suostumatta, olihan siihen pakottavia syitä...

VIII.

Stepan Trofimovitšin niinsanottu maatila (Skvorešnikin naapuritila, vanhojen laskujen mukaan viisikymmentä sielua käsittävä) ei ollutkaan oikeastaan hänen, vaan hänen ensimmäisen vaimonsa, ja siirtyi tämän kuoltua siis heidän pojalleen, Pjotr Stepanovitš Verhovenskille. Stepan Trofimovitš oli vain holhooja, ja pojan täysi-ikäiseksi tultua hän hoiti maatilaa pojaltaan saamansa valtakirjan nojalla. Näin oli nuorukaiselle edullisempaa: hän sai isältään vuosittain aina tuhanteenkin ruplaan nousevan summan, muka maatilasta tuottamia tuloja, vaikka se todellisuudessa ei tuottanut vuodessa viittäkään sataa ruplaa. Jumala sen tietää, miten asia oli alunperin näin järjestynyt. Muuten, Varvara Petrovnahan se vuosittain lähetti nämä tuhat ruplaa, eikä Stepan Trofimovitš koskaan lisännyt siihen ainoatakaan ruplaa omasta puolestaan, vaan pani maatilasta saamansa tulot kaikki omaan taskuunsa, vieläpä lopuksi saattoi koko maatilasta aivan rappiolle vuokrattuaan sen jollekulle metsäkauppiaalle ja myytyään sieltä Varvara Petrovnan tietämättä hakattavaksi lehtimetsikköä, joka oli ainoa, mikä maatilassa oli arvokasta. Tätä lehtoa hän oli myynyt jo kauan pala palalta. Kaikkiaan koko lehtimetsikkö lienee maksanut ainakin kahdeksan tuhatta, mutta hän oli saanut siitä vain viisi. Mutta joskus hänen pelihäviönsä klubissa olivat niin arveluttavan suuret, eikä hän uskaltanut alituisesti kättää rahaa Varvara Petrovnalta. Saatuaan tiedon tästä Varvara Petrovna kiristeli hampaitaan vihasta. Ja äkkiä poika ilmoittikin tulevansa itse myymään tilansa — se oli aivan välttämätöntä — ja pyysi isäänsä vain hankkimaan sille viipymättä ostajan. Stepan Trofimovitš, joka luonteeltaan oli kokonaan vailla omanvoitonpyyntiä, häpesi tavata "*ce cher enfantia*" (jota hän muuten ei ollut tavannut kymmeneen vuoteen, ei sittemmin kuin pojan ollessa ylioppilaana Pietarissa). Alunperin maatila oli ollut kahdentoista tai neljäntoista tuhannen arvoinen, mutta nykyisin siitä tuskin kukaan olisi maksanut viittätuhattakaan. Stepan Trofimovitšillä oli tosin valtakirjan nojalla täysi oikeus myydä metsää, ja ottaen huomioon sen, että pojalle oli lähetetty tuhat

ruplaa vuodessa, vaikka maatila ei tuottanut läheskään niin paljon, tämä kaikki olisi ollut tiliä tehtäessä puolustuksena holhoojalle. Mutta Stepan Trofimovitšilla oli jalo luonne ja ylevät pyrkimykset. Hänen mieleensä juolahti ylevän kaunis ajatus: kun Petruša saapuu, hän laskee pöydälle tämän eteen korkeimman, "maksimum"-hinnan, s.o. viisitoistatuhatta, jos suinkin mahdollista, viittaamatta sanallakaan aina näihin saakka hänelle säännöllisesti lähettämänsä vuotuisen summan suuruuteen, ja sen jälkeen hän painaa *ce cher fils'in* itkien rintaansa vasten. Siihen koko tilinteko päättyisikin. Kiertäen kaartaan hän koetti varovasti saada Varvara Petrovnan innostumaan tähän kuvitelmaansa. Huomauttipa siitäkkin, että tämä antaisi heidänkin — hänen ja Varvara Petrovnan — ystävyysuhteelle sekä koko heidän "aatteelleen" erikoisen ylevän vivahduksen. Nykyajan kevytmielinen ja pelkästään vain yhteiskunnallista etua tavoitteleva nuoriso saisi kerrankin nähdä edullisessa valossa isänsä ja yleensä edellisen polven epäitsekkeitä ja jalot ihmiset. Hän puhui paljon muutakin, mutta Varvara Petrovna pysyi vaiti. Lopuksi tämä kuivasti huomautti suostuvansa ostamaan heidän maansa ja lupasi antaa siitä "maksimum"-hinnan, s.o. kuusi-, seitsemäntuhatta (sen olisi voinut ostaa neljälläkin) Loppusummasta, kahdeksasta tuhannesta, joka oli metsän mukana hävinnyt kuin tuhka tuuleen, hän ei maininnut sanaakaan.

Tämä oli tapahtunut noin kuukautta ennen naittopuuhiä. Stepan Trofimovitš oli hämmästynyt ja alkoi miettiä asiaa. Aikaisemmin olisi vielä saattanut elää toivossa, että poika ei ehkä koskaan palaisikaan, — näin saattoi käsittää asian tietysti vain joku syrjäinen henkilö. On muistettava, että Stepan Trofimovitš oli isä ennen kaikkea ja olisi siveellisesti raivostunut, jos joku olisi olettanut hänen hautovan sellaista mielessään. Oli miten oli, mutta näihin asti Petrušasta oli kulkenut mitä kummallisimpia huhuja. Suoritettuaan yliopistolliset tutkintonsa noin kuusi vuotta sitten hän oli ensin vetelehtinyt työttömänä Pietarissa. Kerran saimme äkkiä tiedon, että hän oli ottanut osaa erään salaisen julistuksen kokoonpanoon ja antautunut palvelemaan "aatetta". Sitten hän taas äkkiä joutui ulkomaille, Sveitsiin, Geneveen, karkasi ehkä sinne.

— Se minua ihmetyttää, — saarnaili Stepan Trofimovitš usein hyvin häpeissään, — Petruša c'est une si pauvre tête! Hän on hyvä, jalo, hellätunteinen, ja silloin Pietarissa jo iloitsin, häntä nykyaikaiseen nuorisoon verratessani, mutta e'est un pauvre sire tout de même... Ja tiedättekö, se on sitä samaista epäkypsyyttä ja hentomielisyyttä! Ei heitä viehätä realismi, vaan sosialismin tunteellinen ja ihanteellinen puoli, niin sanoakseni, sen uskonnollinen sävy, runollinen haihattelu tietenkin. Ja miltä luulette minusta tuntuvan! Täällä minulla on joukoittain vihollisia, siellä vielä enemmän, sanovat vielä kaiken olevan isän vaikutusta... Hyvä Jumala! Petruša aattemme työntekijänä! Millaisia aikoja elämmekään!

Petruša lähetti muuten ennen pitkää Sveitsin osoitteensa tavanmukaista rahalähetystä varten: hän ei siis saattanut oleskella ulkomailla emigranttinakaan. Ja nyt, oltuaan siellä nelisen vuotta, hän aikoi taas palata kotimaahansa ja ilmoitti pikaisesta saapumisestaan: sellainen henkilö ei saattanut olla syytettykään. Eikä sillä hyvä, hänellä oli ollut vielä erikoisia suosijoitakin. Hän kirjoitti Etelä-Venäjältä, jossa hän oli toimittamassa joidenkuiden yksityisasioita, sangen tärkeitä tosin, ja tuntui olevan hyvin huolissaan jostakin. Kaikki olisi muuten ollut erinomaista, mutta mistä saada loput, seitsemän-, kahdeksantuhatta, että maatilán "maksimum"-hinta olisi koossa hänen tulonsa varalta. Ja mitä sitten, jos tuon kuvitellun ylevän tapaamisen asemesta tulisikin riita ja oikeusjuttu? Stepan Trofimovitš tuntui aavistelevan, että tunteellinen Petruša ei niinkään heillä luopuisi oikeuksistaan. "Mistähän se johtuu", hän kuiskasi kerran minulle, "että kaikki nuo innokkaimmat sosialistit ja kommunistit itse ovat hirvittäviä saitureita, ansaitsemisvimmaisista omaisuuden kokoontajia, vieläpä niin, että mitä enemmän mies on sosialisti, mitä fanaattisempi, sitä valtavampi hänen omistushalunsa... miksihän se on niin? Johtuukohan sekin vain hempeämielisyydestä?" En tiedä, lieneekö Stepan Trofimovitšin huomautus ollut oikea, mutta sen vain tiedän, että Petruša oli saanut vihiä lehdon myynnistä ja muustakin sekä että Stepan Trofimovitš tiesi tämän hyvin. Minä olin myös lukenut Petrušan isälleen kirjoittamia kirjeitä. Hän kirjoitti hyvin harvoin, kerran vuodessa tai harvemmin. Vasta viime aikoina, kun hän oli tulostaankin ilmoittanut, hän oli lähettänyt kaksi kirjettä aivan peräkkäin. Kaikki nämä hänen kirjeensä olivat lyhyitä, kuivahkoja, ne sisälsivät vain toimintaohjeita, ja kun isä sekä poika jo Pietarin ajoilta olivat, vielä lisäksi muodin mukaan sinuja keskenään, niin nämä Petrušan kirjeet muistuttivat suorastaan niitä muinaisten tilanomistajien käskykirjelmii, joita nämä lähettelivät pääkaupungista maatilansa hoitajiksi asettamilleen maaorjatilanhoitajille. Ja samassa tipahtivat nyt nuo kahdeksan tuhatta Varvara Petrovnan ehdotuksen mukana aivan kuin taivaasta. Kaiken lisäksi Varvara Petrovna antoi vielä selvästi ymmärtää, että tämä oli myös ainoa tie päästä niihin käsiksi. Olihan itsestään selvää, että Stepan Trofimovitš suostui.

Heti Varvara Petrovnan lähdettyä hän kutsutti luokseen minut, mutta kieltäytyi vastaanottamasta ketään muita. Itki tietenkin aluksi, puhui paljon ja kauniisti, vaikkakin sekavasti, sanoi ohimennen sukkeluudenkin ja oli itse siihen hyvin tyytyväinen. Lopuksi hän sai lievän koleriinikohtauksen. Sanalla sanoen: kaikki kävi oikeassa järjestyksessä. Lopuksi hän otti esille jo kaksikymmentä vuotta sitten kuulleen saksattarensa valokuvan ja alkoi nyhkyien valittaa: "Suotko minulle tämän anteeksi?" Hän oli aivan suunniltaan. Maistelimmekin jonkin verran suruumme. Pian hän kaikesta huolimatta nukahti makeasti. Aamulla hän sitoi taidokkaasti

kaulaliinansa, pukeutui huolellisesti, kurkistellen tuon tuostakin peiliin. Pirskottipa hieman hajuvettäkin nenäliinaansa, mutta kun hän samassa ikkunaan katsahtaessaan huomasi Varvara Petrovnan jo tulevan, hän otti toisen nenäliinan ja piilotti hajuvedelle tuoksuvan pieluksensa alle.

— Erinomaista! — kehui Varvara Petrovna kuultuaan hänen suostumuksensa. — Ensinnäkin, teissä on siis sittenkin lujan ylevää päättäväisyyttä, ja toiseksi, olette kerrankin totellut järjen ääntä, jota te harvoin tottelette yksityisissä asioissanne. On muuten turhaa kiirehtiä, — hän lisäsi tarkastellen hänen kaulaliinansa valkeata solmua, — toistaiseksi olkaa vaiti, minä vaikenen myös. Pian on syntymäpäivänne, ja silloin tuon hänet luoksenne. Te tarjoatte meille iltateetä, ette saa suinkaan hankkia viinejä eikä mitään syötävää: muuten, järjestän kaiken tuon itse. Kutsukaa joitakuita ystäviänne myös, muuten vain valittuja, ja valinnan toimitamme me yhdessä. Edellisenä iltana voitte puhua asiasta jo Darjallekin, jos tahdotte; ja illalla sitten huomautamme yksinkertaisesti, miten asiat ovat, ilman minkäänlaisia juhlallisia kihlauksen julkaisuja ja välipuheita. Ja sitten, noin parin viikon kuluttua, vietetään häät välttämättä silloinkin turhaa humua... Voisitte ehkä heti vihkimisen jälkeen matkustaa jonnekin, vaikkapa Moskovaan. Minä luultavasti tulen itse mukaan... Mutta ennen kaikkea, pitääkää siihen saakka suunne kiinni.

Stepan Trofimovitš oli ihmeissään. Hän yritti varovasti huomauttaa, että eihän hän noin vain ilman muuta saattanut suostua, puhumatta edes morsiamen kanssa, mutta Varvara Petrovna ärjäisi siihen hermostuneesti:

— Minkä vuoksi se olisi tarpeellista? Voihan käydä, että tästä kaikesta ei tulekaan mitään.

— Miksi ei tulisi? — sulhanen huomautti jo kokonaan neuvottomana.

— Muuten vain. Katsotaan vielä... Kaikki käy muuten niin kuin jo sanoin, älkää olko huolissanne, kyllä minä hänet valmistan. Teidän on tarpeetonta siihen sekaantua. Kaikki, mikä kerran on tarpeellista, tulee sanotuksi ja tehdyksi. Pysytelkää te vain alallanne. Mitä te hänestä oikein tahdotte? Mitä osaa te oikeastaan mielisitte hänelle näytellä? Ei, istukaa te vain kotonanne älkääkään kirjoitelko kirjeitä. Ei hiiskahdustakaan, pyydän. Minä vaikenen samoin.

Varvara Petrovna ei tahtonut puhua asiasta sen enempää ja lähti kaikesta päättäen hyvin huonotuulisena kotiinsa. Hän ei ollut sentään odottanut, että Stepan Trofimovitš olisi ollut noin vain ilman muuta heti paikalla valmis kaikkeen. Voi, eihän Stepan Trofimovitš vähääkään ymmärtänyt asemaansa, eivätkä eräät asianhaarat olleet

selvinneet hänelle vähimmässäkään määrässä. Hänen puheeseensa tuli äkkiä aivan uusi sävy, voitonvarma ja kepeä. Hän mahtailikin jo:

— Tämöpä vasta hauskaa! — hän huudahteli käsiään levitellen. — Oletteko kuullut? Hän tahtoo saada minut niin pitkälle, etten lopuksi enää suostukaan koko hommaan. Voinhan minäkin lopulta kadottaa kärsivällisyyteni enkä... enkä suostukaan. "Istukaa kotona ja pysytelkää alallanne!" Mutta miksikä minun sitten oikeastaan on mentävä naimisiin? Senkö vuoksi vain, että hän sai sellaisen naurettavan päähänpiston? Mutta minäpä olenkin vakavasti ajatteleva mies. Voihan käydä, etten alistukaan mielettömän naisen joutaviin oikkuihin! Minulla on velvollisuuksia poikaani, niin... ja itseänikin kohtaan! Minähän tässä aion uhrautua, eikö hän sitä käsitä? Ehkä olen suostunut tähän vain sen vuoksi, että olen kyllästynyt elämään ja että minusta kaikki on yhdentekevää. Mutta hän saa minut suuttumaan, ja silloin ehkä minusta ei lähimainkaan kaikki ole yhdentekevää; minä loukkaannun ja kieltäydyn. Et enfin ridicule... [Ja sehän on naurettavaa.] Mitä ajateltaisiin tästä klubissa? Mitä sanookaan Liputin? "Voihan käydä, että tästä kaikesta ei tulekaan mitään" — kuulitteko! Se on jo kaiken huippu! Sehän on jo... no, mitä tämä nyt oikeastaan on? — Je suis un forçat, un Badinguet, un [Minä olen pakkotyövanki, narri] seinää vastaan litistetty mies!...

Ja kuitenkin vilahteli näiden valittelujen lomasta sentään tuon tuostakin eräänlainen oikullinen tyytyväisyys ja ilakoiva leikkilisyysmaila me taas hieman maistelimme.

KOLMAS LUKU.

Toisen synnit.

I.

Viikko oli kulunut, ja asia alkoi jo hieman selvetä.

Huomautan ohimennen, että tämä onneton viikko tuotti minullekin paljon surua, olinhan naitettavan ystäväparkani lähin uskottu. Eniten vainosi häntä häpeä, vaikka emme koko aikana ketään tavanneet ja vaikka pysyttelimme itse kotosalla; mutta hän häpesi minuakin, ja mitä enemmän hän minulle asioitaan uskoi, sitä enemmän hän oli minuun myös harmistunut. Luulevaisuudessaan hän epäili, että kaikki olivat jo asiassa perillä, eikä sen tähden rohjennut näyttäytyä kaupungilla, ei klubissa, ei edes lähimmässä ystäväpiirissään. Kävelemäänkin hän aina lähti, välttämätöntä ruumiin liikuntaa saadakseen, vasta pilkkopimeällä.

Oli kulunut viikko, eikä hän vielääkään tietänyt varmasti, oliko hän sulhanen vai ei, eikä saanut siitä varmuutta, vaikka kuinka olisi yrittänyt. Morsiantaan hän ei ollut vielä tavannut, ei edes tietänyt, oliko Darja hänen morsiamensa. Ei hän tietänyt sitäkään,

oliko tätä kaikkea edes otettava oikein vakavalta kannalta! Jostakin syystä Varvara Petrovna ei tahtonut häntä ottaa vastaan millään ehdolla. Erääseen hänen ensimmäisistä kirjeistään (hän oli kiellosta huolimatta kirjoittanut niitä joukoittain) Varvara Petrovna oli vastannut, että hän ei tahtonut olla hänen kanssaan minkäänlaisissa tekemisissä, sillä hänellä oli kiireitä, mutta sanoi kyllä itselläänkin olevan hänelle tärkeitä sanomista ja odotti vain itsekin sopivaa hetkeä sekä lupasi ajan tullen itse ilmoittaa, milloin hänen sopisi ottaa vastaan. Kirjeet hän uhkasi lähettää avaamattomina takaisin, sillä kaikki sellainen oli hänestä "vain pelkkää vallattomuutta". Tämän kirjelappusen luin minäkin, Stepan Trofimovitš itse näytti sen minulle.

Mutta Varvara Petrovnan kovakouraisuus ja toiselta puolen epäluuloisuus eivät suinkaan vaivanneet häntä eniten. Eräs toinenkin epäily kiusasi häntä lakkaamatta, niin että hän laihtui ja masentui kokonaan. Se oli jotakin sellaista, jota hän itsekin häpesi ajatella, eikä hän millään muotoa tahtonut puhua siitä minullekaan, vaan valehteli ja teeskenteli kuin koulupoika. Mutta siitä huolimatta hän ei voinut olla yksikseen kahtakaan tuntia, olin hänelle yhtä tarpeellinen kuin ilma tai vesi.

Hänen käyttäytymisensä loukkasi hieman itserakkauttani... On itsestään selvää, että jo kauan sitten olin päässyt hänen salaisuutensa perille ja nähnyt hänen lävitsensä. Minun senaikuisten syvimpien vakaumusteni mukaisesti tämän salaisuuden, Stepan Trofimovitšin päähuolen, tunnetuksi tuleminen ei olisi suinkaan kohottanut hänen arvoansa minun silmissäni, ja nuori kun olin, paheksuin hieman hänen tunteidensa karkeutta ja eräiden hänen epäilystensä alastonta rumuutta. Tulistuessani moitin häntä ehkä liikaakin. (Onhan tunnustettava, että olin vain ikävissäni ruvennut hänen uskotukseen, kun ei muutakaan tekemistä ollut.) Julmuudessani houkuttelin häneltä hänen oman tunnustuksensa, vaikka myönsinkin toisaalta, että vaikeata on mennä uskoutumaan eräissä asioissa edes ystävilleen. Hän ymmärsi hänkin hyvin minun ajatukseni, toisin sanoen, hän tiesi, että näin hänet aivan sellaisena kuin hän oli ja että olin hänelle suuttunut. Mutta silloin hänkin suutahti minulle sen vuoksi, että olin suuttunut hänelle ja näin hänen lävitsensä. Kiivastumiseni oli ehkä pikkumaista ja typerää, mutta onhan tunnettua, että ainaisesta kahdenkeskisestä yhdessäolosta ystävyydelle on hyvin usein vain pelkkää vahinkoa. Eräältä näkökannalta katsoen hän oli täydellisesti ymmärtänyt asemansa, osasipa sangen hyvin määritelläkin sen, mitä tulee eräisiin asianpuoliin, joita hän ei pitänyt tarpeellisena salata minullakaan.

— Voi, mitenkä toisenlainen hän oli silloin! — hän puheli joskus Varvara Petrovnasta.
— Miten toisenlainen hän oli ennen, kun me yhdessä istuimme ja keskustelimme...
Tiedättekö, silloin hän vielä osasi puhua. Voitteko uskoa, että silloin hänellä oli ajatuksia, omia ajatuksia. Nyt on kaikki toisin. Ja hän saattaa sanoa, että se kaikki

entinen oli vain vanhanaikaista lörpöttelyä! Hän hal-vek-sii entisyyttä... Hänestä on tullut vouti, taloudenhoitaja, katkeroitunut ihminen, ja aina hän on vihoissaan...

— Mistä hän saattaisi olla vihoissaan? Olettehan suostunut hänen vaatimuksiinsa, — yritin vastata hänelle.

Hän katsahti minuun pilkallisen hienostelevasti hymähtäen.

— *Cher ami*, jos en olisi suostunut, hän olisi ollut kauhean, kau-he-an vihainen, mutta ei kuitenkaan niin vihainen kuin nyt, kun suostuin kaikkeen.

Itse hän oli hyvin tyytyväinen sanoihinsa, ja illalla me tyhjensimme taas pullosen loppuun. Mutta iloa kesti vain hetken, seuraavana päivänä hän oli taas kahta kauheampi ja yrmeämpi.

Mutta eniten minua harmitti se, että hänestä ei ollut edes lähtijäksi äsken palanneiden Drozdovien luo, jonne hänen välttämättä olisi ollut tehtävä vieraskäynti tuttavuuden uudistamiseksi, nämä kun itse tuntuivat sitä toivovan, olivatpa kyselleetkin hänestä, ja olihan hän itsekin heitä usein ikävöiden muistellut. Lizaveta Nikolajevnasta hän aina puhui käsittämättömän ihastuneesti. Epäilemättä hän muisteli Lizaveta Nikolajevnaa sellaisena, kuin hän oli tätä lapsena rakastanut, mutta sen lisäksi hän vielä kuvitteli, että tämän läheisyydessä hän heti saisi lievennystä tuskilleen, ehkäpä jonkin ratkaisunkin suuriin epäilyksiinsä. Lizaveta Nikolajevna oli hänen mielikuvituksessaan joku ihmeolento, mutta sittenkään hän ei kyennyt lähtemään hänen luokseen, vaikka joka päivä aikoi. Tärkeintä oli, että itse olisin niin mielelläni tahtonut tulla tälle esitellyksi, ja siinä suhteessa minua ei voinut auttaa kukaan muu kuin Stepan Trofimovitš. Valtavan vaikutuksen minuun olivat tehneet ne kerrat, jolloin olin tullut Lizaveta Nikolajevnaa vastaan kadulla, hänen ratsastaessaan ratsastuspuvussa ihastuttavan hevosen selässä n.s. sukulaisensa, nuoren, kauniin upseerin, kenraali Drozdov-vainajan sisarenpojan seurassa. Huumaukseni kesti vain silmänräpäyksen. Ymmärsin aina heti haaveeni mahdottomuuden, mutta vaikkapa vain hetkenkin, niin se sittenkin oli ollut todella olemassa, ja voitte siis ymmärtää, kuinka raivostunut olin ystäväparalleni hänen itsepintaisesta erakkona pysyttelemisestään.

Kaikille ystävillemme oli alun perin virallisesti ilmoitettu, että Stepan Trofimovitš tahtoi jonkin aikaa pysytellä aivan rauhassa eikä voinut ottaa ketään vastaan. Hän itse oli tosin tahtonut, että tästä olisi ilmoitettu kiertokirjein, mutta minä sain kuitenkin hänet siitä ajatuksesta luopumaan. Hänen pyynnöstään kävin sitten vain kunkin ystäväamme luona erikseen saattamassa heidän tietoonsa, että Varvara Petrovna oli jättänyt "vanhuksemme" (siten me keskenämme nimitimme Stepan Trofimovitšia) tehtäväksi

jonkin kiireellisen työn, oli muka järjestettävä jokin vanha kirjeenvaihto, ja että hän sen vuoksi oli nyt sulkeutunut huoneeseensa, että itse autoin häntä j.n.e., j.n.e. Vain Liputinin luo en vielä ollut ehtinyt ja siirsin käyntiäni yhä tuonnemmaksi. Ja totta puhuen en oikein uskaltanutkaan sinne mennä. Tiesin jo edeltäkseni, että hän ei uskoisi ainoatakaan sanaa, vaan alkaisi varmasti epäillä, että tässä piili jokin salaisuus, joka tahdottiin pitää salassa häneltä, ja tuskin ehtisin hänen luotaan, kun hän jo heti lähtisi kaupungille ottamaan asiasta tarkempaa selkoa ja alkaisi juoruta. Näissä mietteissäni ja näin viivytellessäni sattui kerran, että tapasinkin hänet kadulla. Kävi selville, että hän oli jo kuullut meikäläisiltä asiasta. Mutta omituista kyllä, hän ei ollut vähääkään utelias eikä kysellyt Stepan Trofimovitšista sen enempää, keskeyttipä vielä minutkin, kun aloin pyydellä anteeksi, etten enemminkin tullut hänelle tästä ilmoittaneeksi, ja heti käänsi puheen toisaalle. Oli tosiaankin kertynyt jo paljon kerrottavaa; hän oli hyvin innostunut ja ilostui saadessaan minusta kuuntelijan. Hän alkoi kertoa kaupungin uutisia, kuvernöörinrouvan tulosta, joka oli ilmestynyt luoksemme "uudenaikaisine keskusteluineen", klubissa syntyneestä vastustuksesta, siitä, että kaikki vain huutavat uusista aatteista, se on kuin tartuntaa, joka on levinnyt, j.n.e., j.n.e. Hän puheli hyvinkin neljännestunnin ajan ja niin huvittavasti, etten malttanut keskeyttää. Vaikka en pitänytäkään hänestä, on kuitenkin myönnettävä, että hänellä oli todella kertojan lahjat ja että hän sai aina kuulijan mukaansa, etenkin, jos hän jostakin oli suuttunut. Tämä mies oli mielestäni oikea synnyntäinen vakoilija. Joka hetki hän oli valmis tekemään selkoa kaikkein viimeisimmistä uutisista ja tiesi kaupunkimme salaisimmatkin asiat, erittäinkin kaiken sen, mikä oli huonoa ja alhaista. On ihmeellistä, miten hän saattoi ottaa sydämelleen asiat, sellaisetkin, jotka eivät liikuttaneet häntä itseään vähimmässäkään määrässä. Minusta tuntui aina, että hänen luonteensa pääpiirteenä oli kateus. Kun vielä samana iltana kerroin Stepan Trofimovitšille tästä aamullisesta kohtauksesta, hän säikähti kovasti ja teki merkillisen kysymyksen: "Tietääkö Liputin vai eikö?" Yritin todistella, että hänenhän oli aivan mahdotonta tietää mitään, mutta Stepan Trofimovitš piti päänsä:

— Uskokaa tai olkaa uskomatta,— hän rupesi vakuuttelemaan lopulta aivan odottamatta, — mutta itse olen aivan varma siitä, että hän tuntee meidän asemamme sen yksityiskohtia myöten ja sen lisäksi vielä jotakin sellaista, jota ette te enemmän kuin minäkään vielä tiedä, emmekä ehkä saakaan sitä koskaan tietää, tai saamme tietää ehkä vasta sitten, kun jo on myöhäistä, kun ei enää voi mitään korjata!...

Pidin suuni kiinni, mutta näillä sanoilla ohi tehty rohkeita ja selviä viittailuja. Sen jälkeen emme viiteen vuorokauteen maininneet sanaakaan Liputininista; oli selvää, että Stepan Trofimovitšia harmitti: olihan hän tullut paljastaneeksi minulle epäilyksiään ja puhunut vähän liikoja.

II.

Kerran aamulla — noin seitsemäntenä tai kahdeksantena päivänä siitä lukien, kun Stepan Trofimovitš oli sulhoksi lupautunut, — kiirehtiessäni yhdentoista ajoissa tavallisuuteni mukaan surevan ystäväni luo minulle sattui matkalla pieni välikohtaus.

Kohtasin näet Karmazinovin,[18] "kuuluisan kirjailijan", kuten Liputin hänestä oli maininnut. Karmazinovia olin lukenut jo lapsena. Hänen novellinsa sekä kertomuksensa tuntee hyvin sekä edellinen että nykyinen sukupolvi. Minäkin luin niitä aivan hurmaantuneena. Niiden lukeminen kuului poikaikäni ja nuoruuteni nautintoihin. Myöhemmin hänen kynänsä ei minua enää lämmittänyt, tendenssinovellit, joita hän viime aikoina kirjoitteli, eivät enää olleet makuuni kuten hänen ensimmäiset tuotteensa, joissa oli niin paljon välitöntä runoutta; ja hänen kaikkein viimeisimmät tuotteensa eivät viehättäneet minua enää vähääkään.

Yleensä puhuen, jos rohkenen ilmausasia mielipiteeni näin arkaluontoisesta asiasta, kaikki nuo meidän keskitasomme herrat kyvyt, joita heidän eläessään pidetään melkein päneroina, eivät ainoastaan katoa kuoltuansa äkkiä ja odottamatta ihmisten muistista, vaan voipa sattua, että he jo eläessäänkin, kun uusi polvi on vähänkin varttunut ja anastanut paikan, jossa he ovat vaikuttaneet, vaipuvat unholaan ja tulevat hylätyiksi. Se voi joskus käydä yhtä nopeasti kuin kulissien muutos teatterissa. Tämä ei koske vähääkään Puškineja, Gogoljeja, Molièreja, Voltaireja, kaikkia niitä, jotka ovat tulleet sanomaan jotakin uutta! Totta on sekin, että kaikki nuo keskitason herrat kyvyt kirjoittavat tavallisesti itsensä tyhjiin hyvin pian, itsekään sitä usein huomaamatta. Voihan sattua, että kirjailija, jota on pidetty erittäin syvämielisenä ajattelijana ja jonka on odotettu vaikuttavan sangen voimakkaasti ja aivan erikoisella tavalla yhteiskunnallisiin virtauksiin, paljastaakin lopulta perusidea-pahaisensa ohuuden ja mitättömyyden siinä määrin, että kukaan ei enää edes sääli sitä, että hän niin pian on ennättänyt itsensä tyhjentää. Mutta harmaahapsiset ukkopahat eivät sitä itse usein huomaa, ja senvuoksi he kiukkuilevat. Heidän itserakkautensa paisuu aivan erikoisesti heidän elämänuransa lopulla, niin että se ansaitsee jo suorastaan ihmettelyä. Jumala tietää, mitä he oikeastaan luulevat olevansa — vähintäänkin jumalia. Karmazinovista kerrottiin, että hän osasi pitää arvossa vaikutusvaltaisia henkilöitä, ja hienon maailman suhteet olivat hänelle hänen sielunsa autuuttakin kalliimmat. Hän saattoi ottaa teidät vastaan hyvin suosiollisesti, imarrella teitä lumoavalla avomielisyydellään, erikoisesti, jos te jostakin syystä olitte hänelle tarpeen ja jos teitä jo edeltäkin oli hänelle suositeltu. Mutta ensimmäisen ruhtinaan, ensimmäisen kreivittären tai jonkun muun sellaisen henkilön läsnäollessa, jota hän itse pelkäsi, hän piti pyhimpänä velvollisuutenaan olla teitä tuntematta, ja saattoi osoittaa teitä kohtaan mitä loukkaavinta välinpitämättömyyttä. Silloin hän kohteli teitä

kuten puulastua tai kärpystä, jo ennen kuin te ehditte edes ovesta ulos. Sellainen kuului hänen mielestään kaikkein hienostuneimpiin käytöstapoihin. Huolimatta siitä, että hän kyllä osasi hillitä itsensä ja oli todella selvillä kaikkein hienoimmista käytöstavoista, hän kuitenkin saattoi itserakkaudessaan mennä näin sairaalloisen pitkälle ja oli kokonaan kykenemätön hillitsemään kirjailijahermostuneisuuttaan sellaisissakin piireissä, joissa ei oltu kirjallisuudesta kiinnostuneita. Jos joku sattumalta uskalsi silloin osoittaa hänelle välinpitämättömyyttään, hän oli sairaalloisen arka loukkaantumaan ja alkoi heti hautoa kostotuumia.

Noin vuosi sitten luin eräästä aikakauslehdestä hänen kirjoituksensa, jossa hän piteli ylen ankarasti naiivia runoutta ja sen psykologiaa. Hän kuvasi merionnettomuutta jossakin Englannin rannikolla. Jokin laiva oli hukkunut, ja hän itse väitti olleensa tapahtuman silminnäkijänä, kertoi, miten pelastettiin hukkuvia ja naarattiin kuolleita. Koko tämän hyvin pitkän ja monisanaisen kirjoitelman ainoana tarkoituksena oli: hän tahtoi tuoda itsensä esille. Ei voinut mitään sille, että väkisinkin rivien välitse tunki näkyviin: "Enkö minä ole mielenkiintoinen, katsokaa, millainen olin sinä hetkenä? Mitä merkitseekään itsessään meri, myrsky, kalliot, laivan pirstaleet? Mutta paljon enemmän se, että minä olen tuon kaiken teille valtavalla kynälläni kuvaillut. Mitä te tuijotatte tuohon hukkuneeseen naiseen, joka pitää kuollutta lasta kuolleilla käsivarsillaan? Katselkaa ennemmin minua, joka en tätä näkyä kestänyt, vaan käännyin siitä pois. Käänsin sille selkäni; olen kauhuissani enkä uskalla vilkaistakaan taakseni; siristelen silmiäni — miten huvittavaa, eikö totta?" Kun kerroin Stepan Trofimovitšille, mitä olin ajatellut Karmazinovin kirjoitelmasta, hän oli kanssani samaa mieltä.

Kun äskettäin alettiin kuiskailla, että Karmazinov saapuu meille, oli luonnollista, että teki mieli nähdä hänet ja, jos mahdollista, tutustuakin häneen. Tiesin, että vain Stepan Trofimovitš saattoi tämän järjestää, he kun olivat ennen olleet ystäviä. Ja äkkiä tapaankin hänet kadunkulmassa. Tunsin hänet heti; häntä oli osoitettu minulle, kun hän noin kolme päivää sitten oli ajilemassa kuvernöörinrouvan seurassa.

Karmazinov oli lyhyehkö, hienosteleva ukkopaha, tuskin yli viidenkymmenenviiden vuoden iän. Hänen kasvonsa olivat jokseenkin punakat, hiukset harmaissa kiharoissa, jotka pistivät esiin pyöreän, silinterimäisen hatun alta sekä kiertyivät kiharalle hänen puhtoisten, ruusunpunaisten pikku korviensa ympärille. Puhtoiset kasvot eivät olleet erikoisen kauniit: huulet ulkonevat, ohuet, niiden ilme viekas, nenä paksuhko, silmät pienet ja niiden ilme terävän terävä ja viisas. Hänen pukunsa oli hieman vanhanaikainen, hänellä oli jonkinlainen olkaviitta hartioilla, sellainen, joita tähän vuoden aikaan käytettiin joko Sveitsissä tai Pohjois-Italiassa. Mutta ainakin kaikki hänen pukunsa yksityiskohdat: kalvosimennapit, kaulukset, paidannapit, hänen

kilpikonnanluinen lornjettinsa, joka riippui mustassa silkkinauhassa, etusormen sormus, kaikki ne olivat varmasti sellaisia, joita käyttävät vain moitteettoman hienot herrasmiehet. Olenpa melkein varma siitäkin, että hän kesäisin välttämättä käytti värillisiä kangasjalkineita, joissa oli isot valkeat helmiäisnapit sivuilla. Kun jouduimme vastakkain, hän pysähtyi naapurikadulle kääntymättä ja alkoi tarkastella minua. Huomattuaan, että minäkin tarkastelin häntä, hän kysäisi minulta hunajanmakealla, mutta hieman liian kirkuvalla äänellään:

— Sallitteko minun kysyä, miten parhaiten pääsisin Häränkadulle?

— Häränkadulleko? Sehän on täällä, tässä heti, — huudahdin tavattoman järkytettynä. — Pitkin tätä katuja yhä edelleen ja sitten toiselle kadulle vasemmalle.

— Paljon kiitoksia.

Kirottu hetki. Luultavasti jouduin hämilleni ja katselin häntä orjan ilmein! Hän huomasi sen samana hetkenä ja lisäksi vielä kaiken muunkin, sen, että jo tiesin, kuka hän oli, että olin lukenut teoksiaan ja että jo lapsesta lähtien tunsin häntä kohtaan mitä hartainta kunnioitusta, että olen nyt hämilläni ja katselen häntä orjan ilmein. Hän hymähti, nyökähdytti vielä kerran päätään ja lähti suoraa tietä sinne, jonne olin neuvonut. En tiedä itsekään, miksi käännyin hänen jälkeensä ja juoksin hänen perässään noin kymmenen askelta. Äkkiä hän taas pysähtyi.

— Ettekö voisi neuvoa, mistä lähinnä saisi ajurin? — hän huudahti taas minulle.

Ruma kirkaisu, ruma ääni.

— Ajurin? Lähinnä täältä... tuomiokirkon luota... Siellä on niitä aina,—ja samassa tunsin, että olin jo vähällä lähteä hakemaan ajuria. Luulen, että hän sitä juuri odottikin. Havahduin samassa ja pysähdyin tietenkin, mutta hän lienee sittenkin huomannut aikomukseni, koskapa hän seurasi minua yhä hymyillen ilkeästi. Silloin tapahtui se, mitä en koskaan unohda.

Samassa pudotti hän nimittäin pienen pienen laukun, jota oli pitänyt vasemmassa kädessään. Se ei oikeastaan ollut edes laukku, vaan jonkinlainen pikku laatikko, paremmin sanoen pikku salkku tai vieläkin paremmin sanoen redicule. Se muistutti vanhanaikaisia naisten käsilaukkuja. Olkoonpa se nyt mikä tahansa, tiedän vain, että juoksin suin päin sitä nostamaan.

Luulen varmasti, etten kumminkaan olisi sitä nostanut, mutta ensimmäinen liikkeeni oli eittämätön nostamisyritys, en voinut sitä enää tehdä tyhjäksi ja punastuin kuin hölmö. Tuo kettu teki varmasti kaikesta omat johtopäätöksensä.

— Kiitän, kyllähän minä itsekin, — hän sanoi huomaavaisen ystävällisesti, tosin vasta käsitettyään, etten aikonutkaan nostaa hänen laukkuansa. Hän nosti sen itse, nyökäytti päätään ja jätti minut kuin hölmön seisomaan keskelle katua. Ja sehän oli aivan samaa, kuin jos olisin sen nostanutkin. Viiden minuutin ajan pidin itseäni täysin häväistynä, vieläpä ikuisiksi ajoiksi häväistynä, mutta lähestyessäni Stepan Trofimovitšin asuntoa aloin äkkiä nauraa aivan ääneen. Kohtaus alkoi tuntua minusta niin huvittavalta, että päätin kertoa sen viipymättä Stepan Trofimovitšillekin, vieläpä oli aikomukseni esittää se oikein vuorokeskusteluna.

III.

Mutta tällä kertaa huomasinkin ihmeekseni, että hänessä oli tapahtunut sillä aikaa suuri muutos. Hän tosin juoksi uteliaana minua vastaan ja yritti ensin kuunnellakin puhuttani, mutta niin hajamielisenä, että kaikesta päättäen hän ei käsittänyt puoltakaan siitä, mitä kerroin. Mutta Karmazinovin nimen mainitessani hän havahtui ja joutui aivan kuin pois suunniltaan.

— Ette saa kertoa, älkää mainitko tuon... hän huudahteli kuin mielipuoli. — Kas tässä! Katsokaa! Lukekaa! Lukekaa!

Hän veti laatikostaan esille kolme paperilappua ja levitti ne pöydälle. Ne olivat Varvara Petrovnan käsialaa, lyijykynällä kiireesti töherrettyjä. Ensimmäinen niistä oli toissa päivänä Päivätty, toinen eilen, ja viimeinen oli lähetetty tänään, vasta noin tunti sitten. Ne eivät oikeastaan sisältäneet yhtään mitään. Kaikissa puhuttiin vain Karmazinovista, ja niistä saattoi aavistaa kunnianhimoisen Varvara Petrovnan olevan touhuissaan ja peloissaan siitä, että Karmazinov ei enkä muistaisikaan käydä hänen, Varvara Petrovnan, luona vieraskäynnillä! Kas tässä on ensimmäinen, joka oli lähetetty toissa päivänä (ehkä jo kolme, neljä tai ehkäpä jo viisikin päivää sitten):

"Jos hän tänään lopultakin kunnioittaa teitä tulollaan, niin pyydän, ei sanaakaan minusta. Ei pienintä viittausta. Muistakaa hillitä kielenne älkääkä mainitko nimeäni.

V.S."

Eilinen kuului:

"Jos hän vihdoinkin on päättänyt tänä aamuna käydä luonanne, tekisitte luullakseni viisaimmin, jollette ottais häntä vastaan. Niin minä ajattelen, enhän tiedä, mitä mieltä itse olette.

V.S."

Ja tämänpäiväinen, siis viimeinen, kuului:

"Olen varma siitä, että huoneissanne on roskaa kuormittain ja ilma niissä aivan paksuna tupakansavusta. Lähetän luoksenne Marjan ja Fomuškan. Puolessa tunnissa he saavat järjestyksen aikaan. Mutta te ette saa häiritä heitä. Istukaa keittiössä, kunnes kaikki on kunnossa. Lähetän bokharalaisen maton ja kaksi kiinalaista maljakkoa. Siitä on jo kauan, kun aioin lähettää ne teille, ja lisäksi vielä oman Teniersini (vain joksikin aikaa). Maljakot voisitte asettaa ikkunoille, ja Teniers olisi ripustettava Goethen muotokuvan alle, oikealle puolelle, sieltä se näkyy parhaiten, ja aamuvalokin sattuu sinne. Jos hän lopultakin ilmaantuu luoksenne, ottakaa hänet vastaan mitä kohteliaimmin, mutta koettakaa puhella ensin joistakin aivan turhanpäiväisistä asioista ja sen jälkeen vasta jostakin oppineiden keskusteluaiheesta, mutta sen näköisenä, kuin vasta eilen olisitte toisenne viimeksi tavanneet. Minusta ei sanaakaan. Käyn ehkä illalla katsomassa, miltä teillä näyttää.

V.S."

"P.S. Jos hän ei tänäänkään tule, niin hän ei sitten nähtävästi tule ollenkaan."

Luin kirjeet ja ihmettelin, että turhista asioista saatettiin pitää näin suurta melua. Katsahdin kysyvästi Stepan Trofimovitšiin ja huomasin ihmeekseni, että minun lukiessani kirjeitä hän oli ehtinyt vaihtaa valkoisen kaulaliinansa — punaiseen. Hattu ja keppi olivat pöydällä. Hän oli kalpea ja hänen kätensä vapisivat.

— Minä viis välitän hänen levottomuudestaan! — hän huudahti raivostuneena vastaukseksi kysyvään katseeseeni. — Je m'en fiche! Että hän kehtaakin olla levoton jonkun Kar-ma-zi-novin vuoksi! Mutta eipä vain vastaa kirjeisiini! Kas tuossakin on avaamaton kirje, jonka hän eilen palautti, tuossa pöydällä se on, L'Homme qui rit'n [Nauravan ihmisen], kirjan alla. Sitäkö se minua liikuttaa, että hän suree Ni-ko-lenj-kansa vuoksi! Je m'en fiche et je proclame ma liberté. Au diable le Karmazinoff! Au diable la Lembke! [Minä siitä viis välitän ja vaadin vapauttani. Hiiteen Karmazinov! Hiiteen rouva Lembke!] Ja maljakot minä piilotin eteiseen ja Teniersin lipastonlaatikkoon sekä vaadin, että hänen on otettava minut vastaan, vieläpä heti paikalla. Kuuletteko: minä vaadin! Lähetin hänelle tuollaisen samanlaisen paperinpalasen, lyijykynällä kirjoitetun, sinetöimättömänä, Nastasjan mukana ja odotan parhailaan vastausta. Tahdon, että Darja Pavlovnan on itsensä ilmaistava minulle suostumuksensa — oman suunsa kautta, alla taivaan kasvon tai ainakin teidän kuultenne. Vous me seconderez, n'est-ce pas, comme ami et témoin. [Tehän tulette mukaan ystävänä ja todistajana.] En tahdo, että minulla olisi syytä punastua, en tahdo valehdella, en tahdo mitään salaista, tämä on julkinen asia kerta kaikkiaan. Tunnustakoot minulle kaiken aivan suoraan, ylevän avomielisesti, ja silloin... silloin ehkä ihmetytän nykyistä ihmispolvea suurenmoisuudellani... Olenko halpamainen vai

enkö, hyvä herra? — hän lopetti äkkiä puhetulvansa ankarasti katsahtaen minuun, aivan kuin minä olisin pitänyt häntä halpamaisena.

Pyysin häntä juomaan vähän vettä; en koskaan ollut nähnyt häntä tuollaisena. Puhuessaan hän koko ajan juoksenteli nurkasta toiseen, mutta sitten hän äkkiä pysähtyi hyvin eriskummalliseen asentoon.

— Luuletteko tosiaankin, — hän jatkoi edelleen sairaalloisen mahtipontisesti yhä tarkastellen minua kiireestä kantapäähän, — luuletteko, että minussa, Stepan Trofimovitšissa, ei ole siveellistä ryhtiä sen vertaa, että voisin tarttua mieron sauvaan ja kohottaa kerjuripussin näille heikoille hartioilleni sekä että uskaltaisın lähteä ulos maailmaan, iäksi päiviksi, jos kunniani ja riippumattomuuden ylevä prinssiippi kerran niin vaatii? Ei Stepan Trofimovitš ensi kertaa vastaa jalomielisyydellä despotismiin, vaikkakin hullun naisen despotismiin, joka tosin onkin kaikkein loukkaavinta ja julminta, mitä maa päällään kantaa. Ja näin rohkenen ajatella siitäkin huolimatta, että te, arvoisa herra, jos oikein näin, suvaisitte äsken hymähtää puheilleni! Te ette tosiaankaan usko, että minussa saattaisi olla niin paljon ylevyyttä, että voisin lähteä vaikkapa kauppiaan lasten kotiopettajaksi, jos niin tarvitaan, tai vaikkapa kuolla maantien ojaan! Vastatkaa, vastatkaa heti: uskotteko vai ettekö usko?

Mutta minä olin nyt tahallanikin vaiti. Teeskentelinpä vielä, etten muka tahtonut loukata häntä vastaväitteilläni, vaikka en voinutkaan myöntää hänen olevan oikeassa. Kaikessa tässä ärtyneisyydessä oli jotakin sellaista, mikä minua suorastaan loukkasi, ei oikeastaan henkilökohtaisesti minua, ei suinkaan! Mutta... siitä myöhemmin.

Hän kalpeni.

— Ehkä teidän on minun kanssani ikävä, herra G-v (se on sukunimeni), ettekä te ehkä haluakaan enää käydä luonani? — hän puheli kalpean rauhallisena, kuten ihminen puhuu juuri vähän ennen yht'äkkistä lopullista purkausta. Hypähdin säikähdyksestä seisoalleni. Samassa tuli Nastasja ja ojensi ääneti Stepan Trofimovitšille kirjelippusen, johon oli töherretty jotakin lyijykynällä. Stepan Trofimovitš silmäsi sen loppuun ja ojensi sen samassa minulle. Paperiliuskalle oli Varvara Petrovnan käsialalla kirjoitettu kaikkiaan vain kaksi sanaa: "Istukaa kotona."

Stepan Trofimovitš sieppasi ääneti hattunsa ja keppinsä sekä lähti kiireesti huoneesta: minä jäljessä. Samassa alkoi eteisestä kuulua ääniä ja nopeita askelia. Stepan Trofimovitš pysähtyi kuin ukkosen iskemänä paikoilleen.

— Se on Liputin, nyt olen hukassa! — hän kuiskasi ja sieppasi minua kädestä.

Samassa astui huoneeseen Liputin.

IV.

Miksi hän Liputinin vuoksi saattoi joutua hukkaan, sitä en ymmärtänyt enkä oikeastaan ottanutkaan hänen sanojansa täydestä. Kaikki johtui luultavasti hermoista. Mutta ainakin hän tavattomasti säikähti, ja siksi päätin pitää häntä silmällä.

Sisään tunkevan Liputinin koko olemus osoitti, että hänellä oli tällä kertaa erikoinen oikeus tulla taloon kaikista kielloista huolimatta. Muassaan hänellä oli muudan tuntematon herra, varmaankin joku satunnainen kaupunkiimme poikennut vieras. Vastaukseksi säikähtäneen Stepan Trofimovitšin mielipuoliseen katseeseen hän huudahti äänekkäästi:

— Tuon tullessani vieraan, vieläpä aivan erikoisen. Rohkenen häiritä teitä yksinäisyydessänne. Herra Kirillov, mitä ihmeellisin rakennusinsinööri. Ja mikä tärkeintä, hän tuntee teidän poikanne, suuresti kunnioitetun Pjotr Stepanovitšin; ovatpa läheisiä ystäviäkin ja tuopa hän pojaltanne teille jonkinlaisia viestejäkin. Vasta on äsken tänne saapunut.

— Mitä viesteihin, niin liioittelette, — vieras huomautti jyrkästi, — terveisiä ei ole ollut, mutta tunnen Verhovenskin tosin. Jätin H:n kuvernementtiin, kymmenen päivää tästä sitten.

Stepan Trofimovitš ojensi kätensä totuttuun tapaansa ja pyysi istumaan. Hän katsahti minuun, katsahti sitten Liputiniin ja näytti vihdoinkin aivan kuin heränneen. Hän istahti samassa, mutta piti huomaamattaan yhä vieläkin hattua ja keppiä kädessään.

— Tehän olette menossa ulos? Ja minulle kun kerrottiin, että olette muka liiasta työstä sairastunut.

— Sairas olen, aioin tosin juuri lähteä hieman kävelemään, minä... — Stepan Trofimovitš vaikenä, heitti äkkiä hattunsa ja keppinsä sohvalle ja — punastui.

Sillä aikaa tarkastelin vierasta. Mies oli nuori, vain seitsemänkymmenvuotias, siisteissä pukimissa, solakka, laihahko, mustatukkainen, kasvot kalpeat, likaisen väriset, silmät tummat, kiillottomat. Hän näytti mietiskelevältä ja hajamieliseltä; puhui omituisen äkkinäisesti ja kieliopin säännöistä välittämättä. Sanajärjestys oli omituinen, ja hän näytti aina hakevan sanoja, kun oli muodostettava vähänkin pitempi lause. Liputin huomasi heti Stepan Trofimovitšin säikähdysten ja oli siitä nähtävästi tyytyväinen. Hän oli istahtanut rottinkituolille, jonka hän oli nostanut miltei keskelle lattiaa ollakseen yhtä lähellä sekä isäntää että vierasta, jotka kumpikin olivat

istuutuneet sohvalle, toinen huoneen toisella puolella olevalle, toinen vastakkaiselle puolelle. Hänen terävät silmänsä vilkuilivat joka paikkaan.

— En ole pitkiin aikoihin nähnyt Petrušaa... Ulkomaillako te hänet tapasitte? — Stepan Trofimovitš puheli tuskin kuuluvasti vieraalle.

— Täällä sekä ulkomailla.

— Aleksei Nilytš on itse äsken palannut ulkomailta oltuaan siellä neljä vuotta, — Liputin tarttui puheeseen. — Hän oleskeli siellä täydellistyäkseen erikoisalallaan ja on nyt saapunut luoksemme, koska hänellä on toiveita saada toimi parhaillaan rakenteilla olevalla rautatiesillallamme. Hän odottaa juuri vastausta. Hän tuntee myös Drozdovit, siis Lizaveta Nikolajevnankin, Pjotr Stepanovitšin välityksellä.

Insinööri istui yrmeänä ja kuunteli puhetta kärsimättömän näköisenä. Minusta tuntui aivan siltä, kuin hän olisi ollut jostakin vihoissaan.

— Hän tuntee myös Nikolai Vsevolodovitšin.

— Tunnetteko Nikolai Vsevolodovitšinkin? — Stepan Trofimovitš ihmetteli.

— Tunnen senkin.

— Minä en... en pitkään aikaan ole tavannut Petrušaa ja... en ansaitse oikeastaan tulla mainituksi hänen isäkseenkään, c'est le mot [se lienee oikea sana], minä... mutta miksi te jätitte hänet sinne?

— Jätinpähän vain... hän saapuu itse, - Kirillov koetti päästä kysyjästä rauhaan. Totisesti hän oli vihoissaan jostakin.

— Saapuu! Viimeinkin... minä... minä nähkääs en ole pitkään aikaan tavannut Petrušaa! — Stepan Trofimovitš oli kuin takertunut tähän lauseeseen. — Odottelen nyt poikaparkaani, jota vastaan... voi, jota vastaan olen syvästi rikkonut! Se on, tahdoin oikeastaan sanoa, että jättäessäni hänet silloin yksin Pietariin minä — sanalla sanoen, en pitänyt häntä minään erikoisuutena, quelque chose dans ce genre. [Tai jotakin sentapaista.] Poikanen, tiedättekö, oli hermostunut lapsi, hyvin tunteellinen ja... arka. Maata mennessään hän luki aina polvillaan iltarukouksensa ja teki ristinmerkin pielukseensa, koska pelkäsi öisin kuolevansa... je m'en souviens. Enfin, ei vähintäkään kauneudentajua, toisin sanoen ei mitään ylevää, vakavaa, ei pienintäkään niin sanoakseni tulevaisuuden aatteen itua... c'était comme un petit idiot. [Hän oli kuin pikku idiootti.] Muuten taisin hieman tässä unohtua puhelemaan... suokaa anteeksi... mutta te tapasitte minut sellaisena hetkenä...

— Tottako, että teki ristinmerkin pielukseenpa? — tiedusteli insinööri aivan erikoisen uteliaana.

— Ristinmerkin teki...

— Minä muuten vain, jatkakaa...

Stepan Trofimovitš katsahti kysyvästi Liputiniin.

— Oli hauskaa, että poikkesitte, mutta minä en ikävä kyllä... en voi tällä kertaa... Mutta saan ehkä kysyä, missä asutte?

— Jumalanilmestyksen kadulla, Filippovin talossa.

— Siis samassa talossa kuin Šatov, — huomautin tahtomattani.

— Siinä samassa, — huudahti Liputin, — Šatov asuu vain ylhäällä, ullakkokerroksessa, mutta insinöörimme asuu alhaalla, kapteeni Lebjadkinilla. Hän tuntee Šatovin, vieläpä Šatovin vaimonkin. Ulkomailla hän oli tavannut tämän usein.

— *Comment!* Tiedättekö tosiaankin jotakin tuosta onnettomasta avioliitosta de ce pauvre ami ja tunnetteko tuon naisen? — huudahti Stepan Trofimovitš myötätuntoisesti, — te olette ensimmäinen ihminen, joka voisi tästä jotakin kertoa, koska tunnette asian niin läheltä, ja jos suinkin...

— Millaista pötyä, — insinööri tiuskaisi ja karahti tulipunaiseksi. — Liputin, te lisäilette! En ole nähnytkään Šatovin vaimoa, kerran vain kaukaa, enkä koskaan läheltä... Šatovin tunnen. Miksi te aina lisäilette kaikenlaista?

Kirillov käännähti rajusti sohvassa, sieppasi hattunsa, pani sitten sen taas entiselle paikalleen ja istuutui uudelleen samaten kuin oli istunutkin, sekä siirsi kuin otteluun vaatien mustat leimuavat silmänsä Stepan Trofimovitšiin. En parhaimmalla tahdollanikaan saattanut ymmärtää tuollaista omituista ärtyneisyyttä.

— Suokaa anteeksi, — huomautti Stepan Trofimovitš hienosti, — käsitän, että asia saattaa olla hyvinkin arka...

— Ei arkuudesta kysymys. Yksinkertaisesti häpeällinen juttu, enkä teitä tarkoittanut sanoilla "millaista pötyä", vaan Liputinia. Mitä hänen aina tarvitsee lisäillä. Suokaa anteeksi, jos luulitte, että tarkoitin teitä. Šatovin kyllä, mutta hänen vaimoansa en tunne ollenkaan, en ollenkaan!

— Ymmärrän, ymmärrän hyvin, ja jos kysäisinkin, niin vain siksi, että pidän tuosta ystäväparastamme, notre irascible ami, ja minua on aina huvittanut... Tämä mies on

mielestäni liian jyrkästi kääntänyt selkänsä entisille, tosin ehkä liian nuorekkaan innokkaille, mutta kuitenkin sangen oikeaan suuntaan tähtääville mielipiteilleen. Ja nyt hän pauhaa notre sainte Russie'stamme sellaisia asioita, että tätä kaikkea ei voi käsittää muuten, kuin että hänen elimistönsä on murtunut, — en tahtoisi sanoa siitä muuta, — ja sen on varmasti aiheuttanut jokin hyvin tärisyttävä perhesuru ja kaikesta päättäen juuri hänen onneton avioliittonsa. Minä, joka olen tutkinut Venäjä-parkaani ja tunnen sen kuin kaksi sormeani, minä, joka Venäjän kansalle olen uhrannut koko elämäni, minä voin teille vakuuttaa, että hän ei tunne Venäjän kansaa, ja sitäpaitsi...

— En minäkään tunne ollenkaan Venäjän kansaa... ei ole aikaa tutkiakaan, — insinööri tiuskaisi taas jyrkästi ja käännähti sohvassa. Stepan Trofimovitš katkaisi puheensa.

— Kyllä hän tutkii, tutkii parhaillaan, — puuttui Liputin puheeseen, — hän on jo aloittanut tutkimuksensa ja kirjoittaa parhaillaan huvittavaa tutkielmaa niistä syistä, jotka ovat lisänneet itsemurhien lukumäärää Venäjällä, ja yleensä niistä syistä, jotka joko lisäävät tai vähentävät itsemurhien lukumäärää yhteiskunnassa. On tultu peräti ihmeellisiin tuloksiin!

Insinööri kävi levottomaksi.

— Tähän ei ole oikeutta, — hän murahti vihaisena, — en ollenkaan tutkielmaa. En rupea tyhmyksiä. Kysäisin kahdenkesken, aivan sattumalta. Ei ole kysymyksessä tutkielma; sitä ei julkaista, eikä teillä ole oikeutta...

Liputin suorastaan nautti.

— Anteeksi, erehdyin ehkä nimittäessäni suurta kirjallista työtänne pikku tutkielmaksi. Hän tekee vain havaintoja, mutta ei koskettele ollenkaan kysymyksen ydintä tai, niin sanoakseni, sen moraalista puolta, oikeastaan hän kieltää kokonaan moraalin ja kannattaa tuota uusinta katsantotapaa, että ensin kaikki on hävitettävä maan tasalle lopullisten tarkoituserien saavuttamiseksi. Hän sanoo myös vaativansa runsaasti satamiljoonaa päätä saadakseen terveen järjen Euroopassa vakaannutetuksi. Tarvitaan siis paljoa enemmän päitä kuin mitä viime maailmankongressissa oli vaatimassa rauhaa. Tässä suhteissa Aleksei Nilytš on päässyt kaikkia muita pitemmälle.

Insinööri kuunteli kalpeana ja halveksivasti hymyillen. Puolisen minuuttia oltiin vaihi.

— Tämä on typerää, Liputin, — sanoi herra Kirillov lopuksi arvokkaasti. — Mainitsin ohimennen jotakin, ja te sen noin. Oma asianne. Mutta teillä ei ole oikeutta, sillä en koskaan puhu kenellekään. Inhoan puhelemista. Jos on vakaumuksia, mikä on

päivänselvää... mutta te teitte tyhmästi. En sellaisia kysymyksiä, jotka on jo ratkaistu. Inhoan keskustelua. En tahdo keskustella...

— Siinä te varmasti teette hyvin viisaasti. — Stepan Trofimovitš ei malttanut olla sanomatta sanaansa.

— Suokaa teiltä anteeksi, mutta en ole täällä kenellekään vihoissa. — jatkoi vieras nopeassa tahdissa ja innoissaan, — neljään vuoteen olen nähnyt vähän ihmisiä... Neljään vuoteen olen puhunut vähän, en ole koettanut tavata ketään, päämäärieni vuoksi, jotka eivät liikuta ketään, neljään vuoteen. Liputin on keksinyt ja nauraa. Ymmärrän enkä ole näkevinäni. En helposti loukkaannu, mutta harmittaa hänen vapaus puhua - ja jos en teille ajatuksiani, — hän lopetti äkkiä puheensa, katsahtaen lujasti vuorotellen meihin kuhunkin, — niin en sen vuoksi, että pelkäisin ilmiantavan; ei se ole sen vuoksi, olkaa hyvä, älkää ajatelko tässä suhteessa sellaista.

Tähän ei kenelläkään enää ollut mitään sanomista, me vain kaikki katsahdimme kerran toisiimme. Liputinkin unohti hörähtää nauruun.

—Hyvät herrat, olen pahoillani, — Stepan Trofimovitš nousi päättäväisenä sohvalta, — mutta en ole oikein terve ja tunnen sitäpaitsi, että olen hermostunut. Suonette anteeksi.

Vai niin! On lähdeävä, — herra Kirillov kavahti pystyyn siepaten lakkinsa, — hyvä, että sanoitte, olen hajamielinen.

Hän nousi ja käsi ojennettuna lähestyi avomielisen yksinkertaisesti Stepan Trofimovitšia.

— Ikävää, että olitte sairas ja minä tulin.

— Toivon, että menestyisitte täällä, — vastasi Stepan Trofimovitš hyvänsuovan näköisenä, mutta ei kiirehtinyt liikoja puristaakseen ojennettua kättä. — Ymmärrän hyvin, että te, joka olette ollut niin kauan ulkomailla, olette karttanut tarkoituksellisesti ihmisiä ja — olette unohtanut Venäjän, katselette pakostakin meitä piintyneitä venäläisiä ihmetellen samoin kuin me teitä. Mais cela passera. [Mutta se on ohimenevää.] Eräs seikka minua kuitenkin ihmetyttää: te olette tullut tänne rakentamaan meille siltaa, vaikka edustattekin "hävityksen prinsiippiä". Tuskin ne uskovat tuon sillan rakentamista teidän huostaanne!

— Kuinka! Kuinka sanoitte... hyi, piru! — huudahti ällistynyt Kirillov ja naurahti äkkiä mitä iloisimmin ja lapsellisimmin. Hetkeksi hänen kasvonsa saivat suorastaan lapsen ilmeen, ja minusta näytti, että se ilme sopi hänelle. Liputin hieroi käsiään tyytyväisenä Stepan Trofimovitšin nokkelan huomautuksen vuoksi. Mutta minä ihmettelin itsekseni

yhä vieläkin, miksi Stepan Trofimovitš oli niin säikähtänyt Liputinta ja miksi hän oli huudahtanut kuullessaan hänen tulevan: "olen hukassa".

V.

Me seisoimme kaikki jo kynnyksellä. Oli parhaillaan se hetki, jolloin talonväki ja vieraat vaihtavat vielä kerran pikimmiten mitä ystävällisimpiä sanoja erotakseen sen jälkeen onnellisesti.

— Hän murjottaa tänään siitä syystä, — singahdutti Liputin äkkiä jo huoneen kynnyksen yli astuttuaan ja aivan kuin ohimennen, — että hän äsken joutui riitaan kapteeni Lebjadkinin kanssa tämän sisaren vuoksi. Kapteeni Lebjadkinilla on tapana ruoskia joka päivä nagaikalla armasta sisarkaunotartaan, mielipuolta, oikein oikealla kasakan nagaikalla, aamuin illoin. Senpä vuoksi Aleksei Nilytš onkin nyt vuokrannut asunnon talon sivurakennuksesta päästäkseen tätä kuulemasta. No, ei sitten muuta kuin näkemiin.

— Sisartaan? Sairasta? Nagaikalla? — Stepan Trofimovitš huudahti kauhuissaan, aivan kuin häntä itseänsä olisi äkkiä sivallettu ruoskalla, — Minkälaista sisartaan? Kuka on Lebjadkin?

Äskeinen säikähdys uudistui samassa silmänräpäyksessä.

— Lebjadkin! Se on muudan eronsaanut kapteeni; ennen häntä nimitettiin vain alikapteeniksi...

— Oh, eihän minua liikuta hänen arvonsa. Mikä sisar? Hyvä Jumala... te sanoitte: Lebjadkin. Mutta meillähän täällä oli kerran Lebjadkin...

— Sama mies, meidän Lebjadkinimme, muistattehan Virginskin jutun?

— Mutta hänellähän tavattiin vääriä rahoja?

— Mutta tännepä vain on palannut, jo kolme viikkoa sitten. Elää täällä mitä oudoimmissa olosuhteissa.

— Mutta hänhän on roisto.

— Eivätkö roistot sitten muka viihdy meillä— Liputin laski leikkiä aivan kuin tunnustellen viekailla silmillään Stepan Trofimovitšia.

— Voi hyvä Jumala, enhän minä ollenkaan sitä tarkoittanut... Vaikka mitä siihen tulee, niin roistoista olen kanssanne aivan samaa mieltä, juuri teidän enkä kenenkään muun kanssa. Mutta entä sitten? Mitä te tällä tahdotte sanoa? Tehän välttämättä tahdotte saada sanotuksi minulle jotakin ihmeellistä!

— Se ei nyt oikeastaan ole yhtään mitään... se on, tämä kapteeni ei suinkaan lähtenyt silloin meiltä vain väärin rahojen vuoksi, vaan lähti hakemaan juuri tätä samaista sisartaan, joka oli piilossa jossakin tuntemattomassa olinpaikassa; mutta nyt hän on löytänyt sisarensa ja tuonut hänet tänne mukanaan. Siinä koko juttu. Aivan kuin te jostakin olisitte säikähtänyt, Stepan Trofimovitš? Muuten, kaiken tämän olen saanut selville hänen humalaisesta lörpöttelystään, mutta selvin päin hän ei puhu asiasta niin eikä näin. Hän on ärtyisä ja niin sanoakseni runoileva Mars, kun sille päälle sattuu, mutta hänellä on huono kirjallinen aisti. Ja hänen sisarkultansa ei ole ainoastaan hullu, vaan kaiken lisäksi vielä rampa, jolta on muka "kunnia ryöstetty". Tämän viettelijältä herra Lebjadkin kuuluu kantavan hyvityksenä kunnianloukkauksesta jonkinlaista vuotuista veroa, — mikäli hänen humalaisia puheitaan saattaa ymmärtää. Luulen kuitenkin, että kaikki on vain humalahoureita. Kehuu vain suotta. Ei sellaiseen tarvita noin suuria summia. Mutta tulkoot mistä tulevat, — rahoja hänellä joka tapauksessa on, se on totta: puolitoista viikkoa sitten hän kulki vielä miltei paljain jaloin, mutta nykyisin hän pitelee käsissään satoja, — näin sen itse. Sisar saa joka päivä jonkinlaisia kohtauksia, vinkuu ja vikisee, ja kapteeni "valvoo järjestystä" nagaikalla. "Naiseen", hän sanoo "on istutettava kunnioituksetunnetta". En ymmärrä, miten Šatov jaksaa asua heidän yläpuolellaan. Aleksei Nilytš kesti sitä vain kolmisen päivää, vaikka he olivat ennestään tuttuja jo Pietarin ajoilta. Hän on nyt muuttanut sivurakennukseen saadakseen olla rauhassa.

— Onko tämä kaikki totta? — Stepan Trofimovitš kysäisi insinööriltä.

— Lörpöttelette paljon, Liputin, — murahti puhuteltu vihaisesti.

— Salaisuuksia ja taas salaisuuksia! Mistä lähtien teillä on niitä alkanut olla sellaiset määrät! — huudahti Stepan Trofimovitš voimatta enää hillitä itseään.

Insinöörin otsa vetäytyi kurttuun, - hän punastui ja kohauttaen olkapäitään poistui huoneesta.

— Kerrankin Aleksei Nilytš oli siepannut hänen kädestänsä ruoskan, taittanut sen säpäleiksi ja heittänyt ulos ikkunasta, niin olivat riidelleet, — Liputin lisäsi.

— Miksikä lörpöttelette, Liputin, tuo on typerää, miksi? — Aleksei Nilytš kääntyi taas samassa Liputinin puoleen.

— Miksi salaisimme turhasta vaatimattomuudesta sielumme jaloimpia värähtelyjä, — teidän sielustanne puhun, en omastani.

— Miten typerää... ja tarpeetonta... Lebjadkin on hölmö ja tyhjänpäiväinen, ei kelpaa tyhömme ja... onpa vaarallinenkin. Miksi te aina lörpöttelette? Lähden kotiin.

— Miten harmillista, — huudahti Liputin julkeasti hymyillen, — olisin vielä kertonut teille, Stepan Trofimovitš, erään huvittavan jutun. Siinä tarkoituksessahan minä tänne oikeastaan lähdinkin, mutta ehkäpä te olette ennättänyt sen jo kuullakin. Mutta jääköön toiseen kertaan. Aleksei Nilytšin on kiire... Näkemiin! Varvara Petrovnalle minä vasta toissa päivänä oikein nauroin, lähetti näet varta vasten minua hakemaan. Nauroin ihan kuollakseni, niin koko asia minua huvitti. Näkemiin!

Mutta silloin Stepan Trofimovitš suorastaan tarrautui häneen kiinni, sieppasi häntä olkapäistä ja pakotti hänet täyskäännöksellä takaisin huoneeseen ja istutti hänet tuolille. Liputin aivan säikähti.

— No, eikö minua sitten vielä naurattaisi, — hän alkoi itse varovaisesti tarkastellen tuoliltaan Stepan Trofimovitšia, — kutsutti minut luokseen ja kysyi "salaisesti" mielipidettäni, onko Nikolai Vsevolodovitš mielestäni täysijärkinen vai eikö. Eikö tämä ole ihmeellistä?

— Oletteko tullut hulluksi! — Stepan Trofimovitš sai tuskin soperretuksi ja joutui sitten äkkiä aivan pois suunniltaan.

— Liputin, tiedätte varsin hyvin itsekin, että tulitte tänne vain kertoaksenne minulle jonkin tuontapaisen inhoittavan uutisen ja... ehkäpä jotakin vielä pahempaa!

Samassa muistin hänen arvelleen Liputinin tuntevan koko meidän yhteisen salaisuutemme ei ainoastaan paremmin kuin me itse sen tiesimme, vaan lisäksi vielä jotakin muuta, jota me ehkä koskaan emme olisi saaneetkaan tietää.

— Mutta Stepan Trofimovitš! — Liputin oli muka hyvinkin säikähtynyt. — Enhän minä...

— Olkaa vaiti ja antakaa tulla kaikki! Pyydän teitäkin, herra Kirillov, mitä hartaimmin, olkaa tekin läsnä, pyydän, istukaa, ja te, Liputin, voitte alkaa muitta mutkitta, aivan suoraan... niinkuin asia on!

— Jos olisin aavistanut, että te noin kiihoitutte tästä, en olisi maininnutkaan koko asiasta... Mutta olin varma siitä, että Varvara Petrovna itse jo on teille kaiken kertonut!

— Se on valhetta, ette te niin ajatellut! Alkakaa, alkakaahan toki, kun teitä kerran käsketään puhumaan!

— Mutta olkaapa hyvä ja istahtakaa tekin, sillä jos minä istun ja te rupeatte noin kiihoittuneena juoksentelemaan... edestakaisin tuossa edessäni, niin... puhe ei oikein suju.

Stepan Trofimovitš hillitsi itsensä ja istahti arvokkaasti nojatuoliinsa. Insinööri loi katseensa pahantuulisena maahan. Liputin suorastaan nautti tarkastellessaan meitä.

— Mistä oikein alkaisin... nolostuin aivan.

VI.

— Toissa päivänä tuli äkkiä luokseni heidän sanantuojojansa: huomenna kahdentoista ajoissa pyydettiin muka tulemaan sinne. Voittekohan kuvitella? Jätin työni kesken ja täsmälleen puolenpäivän aikaan soitan ovikelloa. Minut viedään vierashuoneeseen. Odotan minuutin verran, hän saapuu. Istuttaa minut aivan itseänsä vastapäätä. Istun, en usko silmiäni enkä korviani, tiedättehän, miten halveksivasti hän kohteli minua aina ennen. Käy suoraan asiaan, niin kuin hänen tapansa on. "Muistattehan", — sanoo, — "miten Nikolai Vsevolodovitš neljä vuotta sitten sairaana ollessaan teki täällä pari omituista kepposta, niin että koko kaupunki joutui hämilleen, kunnes kaikki vihdoinkin selvisi. Eräs niistä kepposista koski suorastaan teitä. Kävihän Nikolai Vsevolodovitš parannuttuaan pyynnöstäni teidänkin luonanne. Tiedän myös, että hän jo aikaisemminkin oli kanssanne jonkin verran keskustellut. Sanokaa vilpittömästi ja suoraan, mitä te (siinä kohden Varvara Petrovna hetken tapaili oikeata sanaa) — millainen Nikolai Vsevolodovitš oli silloin mielestänne... Mitä te yleensä hänestä ajattelitte... millaisen käsityksen olitte hänestä muodostanut ja... mitä ajattelette nyt?..." Tässä hän hämillään vaikenen kokonaan, oli vaiti kokonaisen minuutin ja punastui äkkiä. Minä säikähdin. Sitten hän alkoi taas — eikä suinkaan liikuttavalla äänellä, ei, sehän ei hänelle sopisikaan, vaan hyvin arvokkaana hän jatkoi: "Tahdon", hän sanoi, "tahdon, että ymmärtäisitte minut täydellisesti ja oikein", niin sanoi. "Olen lähettänyt hakemaan teitä sen vuoksi, että pidän teitä tarkkanäköisenä ja älykkäänä miehenä, joka pystyy tekemään oikeita havaintoja". (Siinäpä vasta kohteliaisuuksia kerrakseen!) "Te ymmärrätte myös", — niin hän sanoi, "että kanssanne puhuu äiti... Nikolai Vsevolodovitšin elämä on ollut hyvin onnetonta, ja siinä on ollut monenlaisia mullistuksia. Tämähän on voinut vaikuttaa hänen järkeensäkin. En tietenkään puhu mielenvikaisuudesta, sitähan se ei voi olla!" (Ujon ylpeänä hän toi tämän esille.) "Mutta sellainenhan aina jättää jälkeensä ihmisiin jotakin omituista, erikoisia ajatustapoja, taipumusta eräänlaisiin omituisiin katsantotapoihin." (Kaikki nämä ovat hänen sanojansa, ja olin aivan ihmeissäni, Stepan Trofimovitš, miten varmasti Varvara Petrovna kykenee asiansa esittämään! Erinomaisen viisas nainen!) "Ainakin minä itse olen hänessä ollut huomaavinani", hän sanoi, "eräänlaista alituista levottomuutta ja eräänlaisia omituisia taipumuksia. Mutta minä olen äiti, kun te taas olette syrjäinen henkilö ja voitte siis, älykäs kun sitäpaitsi olette, muodostaa oman ulkokohtaisen käsityksenne. Rukoilen teitä (niin sanoi kuin sanoikin: rukoilen), sanokaa minulle koko totuus, aivan koristelemattomana, ja jos te sitäpaitsi lupaatte, että ette koskaan

unohda minun puhuneen kanssanne salaisesti, niin voitte luottaa täydellisesti siihen, että aina olen valmis osoittamaan teille mahdollisimman suurta kiitollisuuttani." — Mitäs tästä sanotte!

— Te... te olette saanut minut niin kiihdyksiin... — Stepan Trofimovitš soperteli, — ... etten jaksa uskoa...

— Niin, mutta huomatkaa, huomatkaa, — Liputin jatkoi aivan kuin ei olisi kuullutkaan Stepan Trofimovitšin sanoja, — miten hermostunut ja levoton hän mahtaakaan olla, koskapa suvaitsee armossaan alentua tällaisen miehen tasalle ja tekee kysymyksiä, joita hänen itsensä on pyydettävä salaamaan. Mitä tämä oikeastaan on? Eiköhän vain ole saapunut joitakin onnettomia tietoja Nikolai Vsevolodovitšista?

— En tiedä... tuskin on tullut tietoja... en ole tavannut moneen päivään, mutta sen minä... sen minä teille... — Stepan Trofimovitš puhua tohisi katkonaisesti, tuskin jaksaen enää hallita ajatuksiansa, — sen minä teille sanon, Liputin, että jos teitä kerran on pyydetty pitämään tätä salassa, ja te nyt kaikkien kuullen...

— Salassa, salassa! Jumala minua rangaiskoon, jos minä missään... Mutta jos minä täällä... niin onko se nyt niin vaarallista? Omia ihmisiä tässä kaikki ollaan, Aleksei Nilytš mukaanluettuna.

— En ole läheskään samaa mieltä; epäilemättä me kolme osaamme kyllä säilyttää tämän salaisuutena, sehän on selvää, mutta teitä, neljättä, teitä minä pelkään enkä luota teihin hivenen vertaa!

— Mitä te oikein tarkoitate? Minuahan asia lähinnä koskee, minullehan on luvattu ikuista kiitollisuutta! Tahdoin vielä nimenomaan tämän yhteydessä mainita erään omituisen, tai paremminkin sanoen, psykologisesti mielenkiintoisen seikan. Eilen illalla Varvara Petrovnan keskustelun vaikutuksesta (ymmärrättehän itsekkin, millaisen vaikutuksen tuo keskustelu teki minuun) kysäisin Aleksei Nilytšilta noin vain ilman muuta: "Te", sanoin, "olette usein tavannut Nikolai Vsevolodovitšin sekä ulkomailla että Pietarissa. Mitä mieltä te olette hänestä, hänen järjestään ja hänen henkisistä kyvyistään?" — Silloin hän vastaa minulle tapansa mukaan lakonisesti, että: "Nikolai Vsevolodovitš on hyvin hienoälyinen ja aivan tervejärkinen ihminen." — "Mutta ettekö koskaan ole vuosien kuluessa", sanon, "huomannut eräänlaisia mielipiteiden äkillisiä vaihteluja tai omituisia ajattelutapaa tai ainakin jonkinlaista, niin sanoakseni, mielenvikaisuutta?" Sanalla sanoen, toistin Varvara Petrovnan oman kysymyksen. Voitteko ajatella! Aleksei Nilytš hetken mietittyään rypistää aivan kuten nytkin kulmiansa ja sanoa tokaisee: "Joskus näytti siltä, kuin hänessä olisi ollut jotakin

omituista." — Huomatkaa, jos Aleksei Nilytšistäkin kerran jokin asia alkaa tuntua omituiselta, niin mitähän siinä todellisuudessa silloin oikein onkaan. Vai mitä?

— Onko tuo totta? — Stepan Trofimovitš kääntyi Aleksei Nilytšin puoleen.

— En tahtoisi puhuakaan siitä, — vastasi Aleksei Nilytš äkkiä kohottaen päätään, niin että silmät välähtivät, — tahdon väittää, teillä ei ole oikeutta, Liputin. Tässä tapauksessa ei oikeutta viitata minuun. En ole mielipidettäni kaikessaan ilmaissut. Vaikka tunnenkin Pietarin ajoilta, niin siitä on kauan, ja vaikka äsken tapasinkin, niin tunnen Nikolai Stavroginia vähän. Pyydän jättämään minut rauhaan... ja kaikki tämä muistuttaa juoruamista.

Liputin levitti kätensä kuten syyttömästi syytetty.

— Juoruamista! Minäkö muka juoruan? Ehkä olen vakoilijakin? Hyvähän teidän, Aleksei Nilytš, on arvostella, kun pysyttelette itse aina syrjässä kaikesta. Mutta uskotteko, Stepan Trofimovitš, että kapteeni Lebjadkinia, tuota miestä, joka on tyhmä kuin... hävettää aivan sanoa, miten tyhmä hän on; meillähän on tähän sopiva mainio venäläinen vertaus... Häntäkin Nikolai Vsevolodovitš hänen sanojensa mukaan on loukannut, vaikka tuo mies siitä huolimatta kunnioittaa hänen terävää älyään. "Tämä mies saa minut toisinaan suorastaan hämmästyttämään: kaikkietävä käärme" (hänen omia sanojansa). Silloin kysäisin myös häneltä (yhä vieläkin eilisen vaikutuksesta ja keskusteltuani ensin Aleksei Nilytšin kanssa): "Mitenkä te, kapteeni, luulette", sanoin, "onko tuo teidän kaikkietävä käärmeenne hullu vai eikö?" — Ja uskottekohan, samassa hän hypähtää seisoalleen aivan kuin pahaa aavistamatta olisi saanut ruoskan iskun selkäänsä. "Niin se on", sanoi, "niin se on, mutta se ei sittenkään muuta asiaa..." — Mitä "asiaa" se ei muuttanut, sitä hän ei selittänyt. Ja samassa hän vaipui niin surullisiin mietiskelyihin, että humalakin hävisi äkkiä olemattomiin. Me istuimme silloin Filippovin teetuvassa. Ja vasta noin puolen tunnin kuluttua hän äkkiä iski nyrkkinsä pöytään: "Niin", sanoi, "ehkä hän tosiaankin on hullu, mutta se ei yhtään vaikuta asiaan", eikä taaskaan sanonut, mihin se ei vaikuttanut. Olen kertonut teille tietenkin vain keskustelumme ytimen, mutta ymmärrättehän ajatuksen: kysy siis keneltä hyvänsä, sellaiseltakin, jonka aivoissa tällainen ajatus ei ole koskaan ennen edes käväissyt, kaikki todistavat samaa: "Hullu on", sanovat, "tosin hän on erittäin viisas mies, mutta ehkä sittenkin hullu".

Stepan Trofimovitš istui syvissä mietteissä.

— Mistä Lebjadkin hänet niin tarkasti tuntee:

— Ettekö suvaitsisi kysyä sitä Aleksei Nilytšiltä, häneltä, joka äsken haukkui minua vakoojaksi. Minä olen vakoilija — enkä kuitenkaan sitä tiedä, mutta Aleksei Nilytš tuntee koko jutun ydintään myöten, vaikka suvaitseekin olla vaiti:

— En mitään, vähän ainoastaan, — vastasi insinööri yhtä ärtyneesti kuin äskenkin. — Juotatte Lebjadkinin sikahumalaan urkkiaksenne. Minutkin toitte tänne vain saadaksenne tietää ja pakottaaksenne puhumaan. Siis olette vakoilija!

— En minä ole häntä juottanut, eikä hän salaisuuksineen päivineen ole sen arvoinenkaan, että häntä kannattaisi juottaa, sen verran minä hänestä välitän, en vain tiedä, miten itse suhtaudutte häneen. Itsehän tuo sirottelee rahojaan kaikkialle, vaikka pari viikkoa sitten kävi vielä pyytelemässä minultakin lainaksi viittätoista kopeekkaa. Hän se on juottanut minua samppanjalla enkä minä häntä. Mutta tehän annoitte minulle oivallisen neuvon. Jos minun tosiaankin on jostakin päästävä selville, niin juotan hänet humalaan ja saankin ehkä selon... kaikista pikku salaisuuksistanne, — Liputin ärähti ilkeän kostonhimoisesti.

Stepan Trofimovitš katseli hämmästyneenä molempia riitatovereita. Kumpainenkin ilmianto toisensa kainostelematta läsnäolijoita. Ajattelin, että Liputin oli ehkä luonutkin Aleksei Nilytšin muassaan vain saadaksen hänet kolmannen henkilön avulla toivottuun keskusteluun, — se oli hänen lempimanöövereitään.

— Aleksei Nilytš tuntee Nikolai Vsevolodovitšin liiankin hyvin, — hän jatkoi ärtyisästi, — mutta pitää sen salassa. Ja mitä tulee kapteeni Lebjadkiniin, niin hän tunsikin Nikolai Vsevolodovitšin jo aikaisemmin kuin kukaan muu meistä, jo Pietarissa, viisi, kuusi vuotta sitten, noina niin sanoakseni Nikolai Vsevolodovitšin elämän "hämärinä aikoina", jolloin hän vielä ei edes aikonut onnellistuttaa meitä käynnillään. Prinssimme oli luvalla sanoen silloin Pietarissa valinnut itselleen hieman omituisen tuttavapiirin. Silloin hän lienee tutustunut Aleksei Nilytšiinkin.

— Pitäkää varanne, Liputin, Nikolai Vsevolodovitš on luvannut saapua tänne pian itse, ja hänen kanssaan ei ole leikittelemistä.

— Mitäpä hän minusta! Olenhan aina ensimmäisenä huutamassa, että hänellä on mitä terävin ja kehittynein äly, ja sainhan näin vakuuttaessa itse Varvara Petrovnankin eilen kokonaan rauhoittumaan. "Hänellä tosin on sellainen luonne", sanoin, "ettei ole hyvä mennä mitään edeltäkäsikin takaamaan". Lebjadkin sanoi eilen aivan samaa: "Hänen luonteensa vuoksi", sanoi, "olen saanut kärsiä". Voi teitä, Stepan Trofimovitš. Hyvähän teidän on mahtaila: "juoruja ja vakoilua". Ja sen te sanoitte vasta saatuanne minulta kaiken urkituksi, vieläpä osoitettuanne mitä suurinta uteliaisuutta. Mutta kas, Varvara Petrovna, hän iski eilen kuin naulan päähän: "Teitä", sanoi, "tämä asia on

koskenut henkilökohtaisesti, senvuoksi käännyinkin juuri teidän puoleenne". — Eikö se voisi huvittaa minua jo sellaisenaankin? Tarvitaanko tähän enää mitään tarkoitusperiä! Koko kaupungin nähden nielaisin hänen ylhäisyytensä henkilökohtaisen loukkauksen, aivan kuin ei mitään olisi tapahtunutkaan. On kai minulla ainakin oikeus sanoa, että asia huvittaa minua muustakin syystä kuin vain pelkästä juoruamishalusta. Tänään hän puristaa ystävällisesti kättänne, mutta huomenna — ilman vähintäkään syytä — saatte palkaksi vieraanvaraisuudestanne korvapuustin kummallekin korvalle, jos se taas sattuu häntä sillä kerralla huvittamaan. Ja näin tapahtuu koko kunniallisen seurapiiriimme läsnäollessa. Liiat ihrat sellaista saavat aikaan! Ja naiset, ne ovat aina tuollaisten puolella: perhoset ja urheat kukonpoikaset! Siivekkäät tilanomistajat, kuten muinaiset lemmenjumalat, aina valmiit murskaamaan sydämiä à la Petšorin![19] Hyvähän teidän on, Stepan Trofimovitš, piintyneen "vanhanpojan", puhella ja parjata minua hänen ylhäisyytensä vuoksi juorukelloksi. Mutta menisittepä itse naimisiin, koska vieläkin olette noin kekkeä, ottaisittepa nuoren ja sievän, niin ehkä tekin prinssiänne pelätessänne pistäisitte ovenne säppiin, ja omassa talossannekin teidän olisi pakko rakentaa suojavalleja häntä vastaan! Mutta maksaako siitä edes puhua. Jos tuo mlle Lebjadkina ei olisi kompurajalka, hullu, olisin minä, niin totta kuin Jumala on, taipuvainen uskomaan, että hän se juuri on tuo kenraalimme intohimojen uhri ja että tämän vuoksi kapteeni Lebjadkinin "perhekunnia", kuten hän itse sanoo, "on joutunut häpeään". Mutta tämähän on ristiriidassa hänen hienostuneen kauneusaistinsa kanssa. Vaikka toiselta puolen, hänenlaiselleenhan ei mikään merkitse mitään. Kelpaa mikä marja tahansa, kunhan se vain osuu hänen tielleen otollisena hetkenä. Te sanoitte, että minä muka juoruan. Olisinko minä maininnut tästä sanaakaan, jollei siitä jo koko kaupunki puhua pauhaisi. Minä vain kuuntelen ja myönnän: eihän myöntäminen ainakaan liene kiellettyä.

— Puhua pauhaisi... koko kaupunki... Mitä siellä sitten oikeastaan puhutaan?

— Kapteeni Lebjadkinhan se yksin siellä oikeastaan humalapäissään pauhailee, mutta eikö se nyt ole aivan samaa, kuin jos koko torikansa olisi äänessä? Olenko minä siihen syyppää? Voinhan ainakin näin ystäväni kesken siitä mainita. Ymmärtääkseni olen täällä ystäväni parissa? — ja hän katsahti meihin kuhunkin vuorotellen mitä viattomimman näköisenä. — Kävi nimittäin sillä tavalla, että, ymmärrättehän, että hänen ylhäisyytensä oli kuulemma suvainnut lähettää Sveitsistä erään mitä hienoimmin kasvatetun nuoren neidin ja niin sanoakseni vaatimattoman orpotytön mukana, minulla on muuten kunnia tuntea hänet, kolmesataa ruplaa annettavaksi kapteeni Lebjadkinille. Mutta Lebjadkin saikin jonkin ajan kuluttua tietää, samaten eräältä hyvin hienosti sivistyneeltä henkilöltä ja siis myös sangen uskottavalta taholta,

että olikin muka lähetetty tuhat ruplaa eikä kolmesataa... Nuori neito on siis pimittänyt seitsemänsataa ruplaa, Lebjadkin huutaa nyt, ja vähältä piti, että hän ei joruvannut vaatimaan saataviansa oikeuden teitä, ainakin hän niin on uhkaillut ja hölissyt niin, että koko kaupunki sen jo tietää...

— Tämä on alhaista, alhaista teiltä! — Insinööri hypähti äkkiä tuoliltaan.

— Mutta teidän itse olette juuri se sangen arvoisa henkilö, joka on Lebjadkinille vakuuttanut Nikolai Vsevolodovitšin nimessä, että rahoja oli tuhat ruplaa eikä kolmesataa. Kapteeni itse kertoi asian näin humalapäissään.

— Se... se on onneton väärinkäsitys. Joku on erehtynyt, ja siitä se...

Tämä on joutavaa puhetta, ja te ilkeämielisyydessänne...

— Minä ennen kaikkea tahtoisin uskoa, että tämä on joutavaa puhetta, ja kuuntelen sitä kirvelevin sydämin, sillä olipa asia miten hyvänsä, niin onhan sittenkin kysymys seitsemästä sadasta ruplasta, ja lisäksi juttuun on sekaantunut mitä kunniallisin perhetyttö, joka kaiken lisäksi on vielä nähtävästi ollut mitä läheisimmissä suhteissa Nikolai Vsevolodovitšiin. Eihän hänen ylhäisyydelleen merkitse paljoakaan saattaa häpeään kunniallinen perhetyttö tai saattaa huonoon huutoon toisen miehen aviovaimo, kuten hänen silloin minulle tekemänsä kepponen osoittaa! Ja kun sitten sattuu eksymään samalle tielle jaloudessaan suurenmoinen mies, niin hän saa tietenkin tehtäväkseen vain peittää kunniallisella nimellään toisen synnit. Niin kävi minullekin. Puhun vain itsestäni...

— Pidä varasi, Liputin! — Stepan Trofimovitš kalpeni ja kohosi nojatuolistaan...

— Älkää uskoko, älkää uskoko! Se on erehdys, se on varmasti erehdys, ja Lebjadkin on humalassa... — huudahteli insinööri äärettömän levottomana, — kaikki selviää, minä en jaksaa... tämä on liian alhaista... riittää, riittää jo!

Hän juoksi ulos huoneesta.

— Mitä tuo on olevinaan? Minähän lähden mukaan! — hätäntyi, Liputin hypähti seisolleen ja kiiruhti Aleksei Nilytšin jälkeen.

VII.

Stepan Trofimovitš seiso hetken mietteisiinsä vaipuneena, katsahti sitten minuun kuitenkin näkemättä minua, otti hattunsa ja keppinsä sekä poistui hiljaa huoneesta. Kiiruhdin hänen jälkeensä kuten äskenkin. Portista kadulle tultuamme hän huomasi minut ja sanoi:

— Niin, ehkä te nyt tahdotte olla todistajana... de l'accident. Vous m'accompagnez, n'est-ce pas? [Tulettehan mukaan?]

— Stepan Trofimovitš, aiotteko tosiaankin taas sinne? Ajatelkaahan, miten voi käydä?

Hänen kasvonsa vetäytyivät surkean toivottomaan hymyyn, siinä hymyssä oli sekä häpeää että epätoivoa, mutta samalla jotakin merkillisen riemullista. Hän pysähtyi hetkeksi ja kuiskasi minulle:

— Enhän voi mennä naimisiin vain "peittääkseni toisen synnit"!

Tätä minä juuri olin odottanutkin. Vihdoin tulivat julki sydämen salat, joita oli minulta jos jonkinlaisin kiertopuhein ja teeskentelyin yritetty peittää. Kuullessani tämän raivostun aivan.

— Ja noin likainen ajatus, noin... matalamielinen ajatus saattoi syntyä teidän, Stepan Trofimovitš, teidän valoisassa mielessänne, teidän hyvässä sydämessänne ja... jo kauan ennen kuin Liputin oli mitään sanonut!

Hän katsahti minuun sanomatta sanaakaan ja jatkoi matkaansa. En jäänyt minäkään jälkeen. Tahdoin nyt tosiaankin olla hänen ja Varvara Petrovnan välisessä keskustelussa todistajana. Olisin suonut hänelle anteeksi, jos hän akkamaisessa heikkoluonteisuudessaan olisi erehtynyt uskomaan pelkästään Liputinin puheita, mutta oli päivänselvää, että hän oli jo itsekkin ajatellut samaa, vieläpä kauan ennen Liputinin tuloa, ja että Liputin vain vahvisti hänen arvelunsa ja kaatoi, niin sanoakseni, öljyä tuleen. Hänellä oli siis tosiaankin ollut rohkeutta epäillä tyttöä jo ensi hetkestä alkaen, ennenkuin hänellä oli siihen edes minkäänlaista syytä, ei edes Liputinin viittailuja. Varvara Petrovnan despoottiset toimenpiteet olivat saaneet hänet epäilemään, että tämä epätoivoissaan halusi vain kiireesti häitä ja kunniallista sulhasta peittääkseen siten sopivasti kalliin Nicolas'nsa herrassynnit!

Tuollaisista ajatuksista hänen olisi sietänyt saada aimo rangaistus.

— O! Dieu, qui est si grand et si bon! [Oi Jumala, joka on niin suuri ja hyvä!] Oi, mistä löytäisin viihdyttäjän! — hän huudahti kuljettuaan vielä noin sata askelta ja pysähtyen äkkiä.

— Mennään heti kotiin ja minä selitän teille kaiken! — huudahdin yrittäen saada hänet väkisin kääntymään takaisin.

— Se on hän! Stepan Trofimovitš, tehan se olette? Tekö? — äkkiä lähellämme kajahti raikas, vallaton nuoren naisen ääni, joka oli kuin musiikkia.

Emme olleet huomanneetkaan, että aivan vierellämme ratsasti Lizaveta Nikolajevna ainaisen seuralaisensa saattamana. Hän pysähdytti ratsunsa.

— Tulkaahan, tulkaa nyt pian! — hän huusi äänekkään iloisesti. —
Kahteentoista vuoteen en ole häntä nähnyt ja sittenkin tunsin heti...
Mutta hän!... Ettekö tosiaankaan tunne minua?

Stepan Trofimovitš sieppasi hänen kätensä, veti sen puoleensa ja suuteli sitä hartaana. Hän katsoi neitoon kuin rukoillen voimatta sanoa sanaakaan.

— Hän tunsin minut ja on iloisissaan! Mavriki Nikolajevitš, hän on hurmaantunut, kun saa nähdä minut! Olemme odottaneet teitä jo kaksi viikkoa. Täti vakuutti teidän olevan sairaana ja sanoi, että teitä ei muka saisi häiritä, mutta arvasinhan, että täti valehteli! Minä poljin jalkaa ja toruskelin teitä, sillä tahdoin välttämättä, aivan välttämättä, että te itsestänne tulisitte meille, pyytämättä, enkä senvuoksi lähettänyt teitä hakemaan. Hyvä Jumala, eihän hän ole vähääkään muuttunut! Tai ehkä sentään, ryppejä on sittenkin lisääntynyt, paljon ryppejä silmien luo ja poskiin, ja harmaita hiuksiakin on ilmestynyt, mutta silmät ovat yhä samat! Olenko minä muuttunut? Olenko? Miksi te ette puhu?

Muistin samalla, miten Lizaveta Nikolajevna oli ollut miltei sairas, kun hänet yhdentoistavuotiaana oli viety Pietariin, ja sairaanakin hän oli itkenyt ja kysellyt Stepan Trofimovitšiä, kuten minulle oli kerrottu.

— Te... minä... — Stepan Trofimovitš leperteli ääni ilosta värähdellen. — Huudahdin äsken: "Mistä löytäisin viihdyttäjän?", ja silloin kuulin äänenne... Tämähän on kuin taivaan ihme, *el je commence à croire*.

— *En Dieu! En dieu, qui est là haut et qui est si grand et si bon?* Huomaatteko, että osaan vieläkin luentonne ulkoa. Mavriki Nikolajevitš, ette voi kuvitellakaan, miten hän sai minut uskomaan *en Dieu, qui est si grand et si bon!* Ja muistatteko kertomustanne siitä, miten Kolumbus löysi Amerikan ja miten kaikki äkkiä huudahtivat: maata! maata! Hoitajani, Aljona Frolovna, kertoi, että minä muka öisinkin sen jälkeen aina olin hourailut ja huudahdellut unissani: maata, maata! Ja muistatteko, kun kerroitte minulle prinssi Hamletista? Muistatteko, miten kuvasitte minulle köyhien emigranttien kuljetusta Euroopasta Amerikkaan? Eihän se ollut ollenkaan totta, sain myöhemmin asiasta selon, mutta ette usko, Mavriki Nikolajevitš, miten kauniisti hän valehteli, hänen valheensa oli totuutta parempi! Miksi te tuolla tavoin tarkastelette Mavriki Nikolajevitšia? Hän on kaikkien parhain ja uskollisin ihminen maapallollamme, ja teidän on opittava rakastamaan häntä samoin kuin minuakin! *E fait tout ce que je veux.* [Hän tekee kaiken, mitä minä tahdon.] Kyyhkykulta, Stepan Trofimovitš, olette

varmasti taas onneton, koskapa keskellä katua huutelette: mistä löytäisin viihdyttäjän? Olettehan onneton, eikö totta? Eikö totta?

— Olen taas onnellinen.

— Tätikö on ollut paha, — Lizaveta Nikolajevna jatkoi kuuntelematta Stepan Trofimovitšia, — tuo aina ilkeä, epäoikeudenmukainen, mutta kuitenkin ikuisesti armas tätimme? Muistatteko, miten te usein heittäydytte kaulaani puistossamme ja minä lohdutin teitä, taisinpa itkeäkin, mutta älkää nyt suinkaan pelästykö Mavriki Nikolajevitšia; hän on jo kauan tietänyt kaiken, mikä koskee teitä, ja hänen olkapäähänsä nojaten te saatte itkeä niin paljon kuin vain haluatte. Hän on seisova lujana kuinka kauan tahansa... Mutta kohottakaapa hattuanne, ottakaa se kokonaan pois hetkiseksi, nouskaahan varpailenne, suutelen teitä otsalle, aivan kuten silloinkin, kun hyvästelimme erotessamme. Katsokaahan, tuolta ikkunasta kurkistelee joku teidän ihailijanne... No, lähemmäksi, lähemmäksi! Hyvä Jumala, miten hän on käynyt harmaaksi!

Ja satulastaan kurkoitellen hän suuteli Stepan Trofimovitšin otsaa.

— Ja nyt sitten teidän luoksenne kotiin! Tiedän missä asutte. Heti paikalla, tuossa tuokiossa olen luonanne. Minä tulen ensin teidän luoksenne, te niskoittelija, ja sitten raahaan teidät muassani meille koko päiväksi. Menkää jo, valmistautukaa vastaanottamaan minua.

Ja näin sanoen hän ratsasti seuralaisineen tiehensä.

— Dieu, Dieu! — Stepan Trofimovitš huudahteli, — enfin une minute de bonheur! [Vihdoinkin onnen hetki.]

Tuskin kymmentä minuuttia oli kulunut, kun Lizaveta Nikolajevna jo tuli Mavriki Nikolajevitšin saattamana Stepan Trofimovitšin luo.

— Vous et le bonheur, vous arrivez en même temps! [Te ja onni saavutte samaan aikaan.] — Stepan Trofimovitš nousi heitä vastaan.

— Kas tässä on teille kukkia. Olin äsken juuri mme Chevalier'n luona. Häneltä saa tästä lähtien aina kukkia nimipäiviksi koko talven. Ja kas tässä on Mavriki Nikolajevitš, tutustukaa häneenkin. Oikeastaan aioin tuoda teille kakun kukkien asemesta, mutta Mavriki Nikolajevitš väitti, että se ei muka olisi ollut oikein venäläistä.

Mavriki Nikolajevitš oli tykistökapteeni, noin kolmanneljäntävuotias, pitkähäkö herra, ulkonäöltään kaikin puolin kaunis ja moitteeton. Kasvojen ilme ainakin heti ensi katsannolta oli arvokkaan ankara. Todellisuudessa hän oli kuitenkin herttaisen hyvä,

minkä kuka tahansa saattoi aavistaa jo ensi hetkestä jouduttuaan vaikkapa vain kerrankin hänen kanssaan kosketuksiin. Hän oli vaitelias, kylmän pidättyvä eikä kovin karkäs tarjoamaan kenellekään ystävyyttään. Väittivät jotkut niinkin, että hän olisi ollut typeränpuoleinen, mutta se arvostelu ei ollut varmastikaan aivan oikeudenmukainen.

En rupea kuvailemaan Lizaveta Nikolajevnan kauneutta. Olihan koko kaupunkimme ylistellyt sitä jo edeltäksin, vaikka kaikki naisemme eivät tosin sittenkään olleet asiasta aivan samaa mieltä. Olipa sellaisiakin, jotka suorastaan vihasivat Lizaveta Nikolajevnaa sen vuoksi, että tämä on muka ylpeä. Drozdovit eivät vielääkään olleet aloittaneet vieraskäyntejään, ja tähän oli tietysti loukkaavaa siitäkin huolimatta, että viivästyksen oli syynä Praskovja Petrovnan sairastelu. Toinen syy vihamielisyyteen oli se, että Lizaveta Nikolajevna oli kuvernöörinrouvan sukulainen, ja kolmas se, että hän ratsasteli joka päivä. Meillä ei vielä näihin asti oltu koskaan nähty naista ratsain. On siis pidettävä varsin luonnollisena koko kaupunkimme loukkaantumista siitä, että Lizaveta Nikolajevna suvaitsi joka päivä ratsastella, missä häntä milloinkin halutti, vaikka ei ollut käynyt vielä edes tavanmukaisilla vieraskäynneillä. Muuten oli tunnettua, että hän ratsasti lääkärin määräyksestä. Mutta sehän se juuri antoikin aiheita mitä ilkeämielisimpiin viittailuihin. Hän oli todella sairas. Sen saattoi huomata jo heti ensi näkemältä — häntä vaivasi sairaaloinen hermostuneisuus, alituinen levottomuus! Voi! Tuolla raukalla oli omat kärsimyksensä, se kyllä myöhemmin ymmärrettiin. Entistä muistellen en enää tahtoisi sanoa, että hän olisi ollut kaunotar, kuten minusta silloin näytti. Ehkäpä hän oli suorastaan rumakin. Hän oli pitkä, hoikka, mutta joustava ja voimakas, kasvojen piirteet melkein huomiota herättävän epäsäännölliset. Hänen silmänsä olivat päässä kuin kalmukilla, hieman vinottain. Hän oli kalpea, poskiluut pistivät selvästi esiin, ja posket olivat laihat, iho tumma. Mutta sittenkin hänen piirteissään oli jotakin, mikä viehätti ja veti puoleensa! Ihmeellinen taikavoima asui hänen tummien silmiensä palavassa katseessa, hän oli "valloittajaksi syntynyt sekä luotu valloittamaan"! Hän lienee todellakin ollut ylpeä, ehkäpä nenäkäskin, mutta siitä en ole aivan varma, lieneekö hän osannut olla myös hyvä. Sen vain tiedän varmasti, että hän ainakin olisi tahtonut olla hyvä ja teki parhaansa yrittäessään taivuttaa itseään hyväksi. Tämä luonne oli varmasti täynnä mitä jaloimpia pyrkimyksiä ja mitä rehellisimpiä aikomuksia. Mutta kaikki tämä oli hänessä vielä kaaoksena, alituisessa levottomassa kiehumistilassa, kuitenkin alituisesti tasapintaa tavoitellen. Ehkäpä hän asetti itselleen liiankin ankaria vaatimuksia jaksamatta kuitenkaan koskaan niitä toteuttaa.

Hän istahti sohvalle silmäillen huonetta.

— Miksi minä tällaisina hetkinä tunnen olevani niin surullinen, arvatkaapa, herra oppinut? Kuvittelin aina, että tulisin niin hirveän iloiseksi, kun saisin nähdä teidät, ja muistaisin silloin kaiken entisen, mutta en olekaan oikein iloinen, huolimatta siitä, että yhä pidän teistä... Hyvä Jumala, tuollahan on minun kuvanikin! Antakaa se tänne, muistan sen, muistan!

Erinomaisen hyvä miniatyyri, akvarellimaalaus kaksitoistavuotiaasta Lizasta, oli lähetetty Pietarista Stepan Trofimovitšille jo kymmenen vuotta sitten. Siitä lähtien kuva oli ollut hänen seinällään.

— Olinko tosiaankin noin sievä lapsena? Ovatko nuo minun kasvoni?

Hän nauroi kuva kädessään ja katsahti peiliin.

— Ottakaa, ottakaa tämä kiireesti! — hän huudahti ojentaen kuvansa. — Älkää ripustako sitä seinälle. Jälkeenpäin... sitten, en halua sitä katsella. — Hän istahti taas sohvaan. — Kun yksi elämä oli ohi, alkoi toinen, sitten loppui se ja alkoi kolmas, ja niin loppumatta. Päät tasoitellaan, leikataan poikki aivan kuin saksilla. Näettehän, miten hyvin osaan ladella vanhoja totuuksia, mutta tottahan tämä on kaikki!

Naurahtaen hän katsahti minuun. Hän oli vilkaissut minuun jo useamman kerran, mutta Stepan Trofimovitš oli hämmennyksissään unohtanut kokonaan luvanneensa esitellä minut Lizaveta Nikolajevnalle.

— Miksikä minun kuvani riippuu tikarien alla? Ja minkä vuoksi teillä oikeastaan on noin paljon tikareja ja miekkoja?

Stepan Trofimovitšin huoneen seinällä riippui tosiaankin kaksi turkkilaista tikaria, ristissä toistensa yli, ja niiden alla oli oikea tserkessiläismiekka. Kysyessään näin Lizaveta Nikolajevna katsahti suoraan minuun, niin että olin vähällä hänelle vastata, mutta ymmärsin kuitenkin olla vaiti. Stepan Trofimovitš älysi vihdoinkin esitellä meidät toisillemme.

— Tunnen, tunnen jo hänet, — Lizaveta Nikolajevna sanoi. — Äitini on kuullut teistä paljon. Tutustukaa tekin Mavriki Nikolajevitš. Teistä on minulla hieman koomillinen käsitys, teidän olette Stepan Trofimovitšin uskottu, eikö totta?

Minä punastuin.

— Voi, suokaa anteeksi, enhän suinkaan tahtonut sanoa, että te olisitte koomillinen, en suinkaan... (Hän punastui ja joutui hämilleen.) Eihän muuten ole mitään hävettävää siinä, että olette kunnan mies. Mutta meidän on jo aika lähteä, Mavriki Nikolajevitš; Stepan Trofimovitš, muistakaa, puolen tunnin kuluttua teidän on oltava

meillä. Voi hyvä Jumala, kuinka paljon meillä onkaan keskenämme puhumista! Nyt olen minä teidän uskottunne, ja muistakaa, kertokaa minulle varmasti kaikki, *aivan kaikki*, ymmärrättehän?

Stepan Trofimovitš säikähti.

— Ei teidän tarvitse kainostella Mavriki Nikolajevitšia, hän tietää jo kaiken!

— Mitä hän sitten tietää?

— Mitä te nyt tuolla tavalla! — huudahti Lizaveta Nikolajevna hämmästyneenä, — ihanhan te taidatte tosissanne salata jotakin? En tahtonut ensin ollenkaan uskoa. Dašaakin pidetään piilossa. Täti ei äsken päästänyt minua Dašan luo, sanoi, että hänen päänsä oli muka kipeä.

— Niin mutta... mistä te saitte tietää?

— Hyvä Jumala, sieltä, mistä muutkin. Ei siihen tarvita suurtakaan oveluutta.

— Tietävätkö siis kaikki jo?...

— Äiti tosin sai tietää asian ensin Aljona Frolovnalta, hoitajaltani, ja hänelle taas oli käynyt kertomassa kaiken teidän Nastassanne. Ettekö ole sitten kertonut Nastasjalle? Hän sanoi, että oli kuullut kaiken teidän omasta suustanne.

— Minä... kerroin tosin... kerran... — Stepan Trofimovitš yritti lepertää punastuen, — mutta minä vain ohimennen... j'étais si nerveux el malade et puis... [Olin niin hermostunut ja sairas ja sitäpaitsi...]

Lizaveta Nikolajevna puhkesi äänekkääseen nauruun.

— Uskottu ei sattumalta ollut läsnä, ja kun Nastasja kerran sattui tulemaan huoneeseen... siinähan sitä on selitystä jo aivan tarpeeksi! Ja Nastasjalla taas on kaupunki kukkurallaan kummitätejä! No, mitäpä siitä. Tietäkööt kaiken! Niin on vieläkin parempi! Tulkaa pian, me syömme aikaisin päivällistä... Niin, unohdin kysyä, — hän istahti uudelleen, — kuka on tuo Šatov?

— Šatov? Darja Pavlovnan veli...

— Tiedän hyvin, että hän on veli. Voi, millainen te olette, — hän kävi kärsimättömäksi.

— Tahdoin tietää, mikä hän on miehiään?

— C'est un pence-creux d'ici. C'est le meilleur et le plus irascible homme du monde. [Hän on muudan tšekäläinen haihattelija, maailman paras ja tuittupäisin mies.]

— Olen kuullut, että hän on hieman omituinen. Mutta mitäpä siitä. Kuulin, että hän osaa kolmea kieltä, myös englannin kieltä, ja että hänellä on kirjallisia harrastuksia. Minulla olisi siinä tapauksessa hänelle työtä. Tarvitsisin apulaisen mitä pikemmin, sitä parempi. Suostuisikohan hän ehdotukseeni, vai eikö? Minulle on häntä suositeltu...

— Epäilemättä, et vous ferez un bienfail... [Ja te teette hyvän työn...]

— En ollenkaan bienfail'n vuoksi, tarvitsen itse apulaista.

— Tunnen Šatovin hyvin, — kiiruhdin sanomaan, — ja jos suvaitsette ilmaista asianne minulle, käyn heti Šatoville puhumassa.

— Sanokaa siinä tapauksessa hänelle, että hän huomenaamalla kahdeltatoista tulisi luokseni. Sepä erinomaista! Kiitän! Mavriki Nikolajevitš, oletteko valmis lähtemään?

Ja niin he poistuivat. Minä tietenkin lähdin heti juoksujalkaa Šatovin luo.

— *Mon ami!* — Stepan Trofimovitš saavutti minut vasta portailla, — tulkaa välttämättä luokseni kymmeneltä tai yhdeltätoista, sitten kun olen palannut kotiin. Olen syyllinen, liian paljon syyllinen teidän silmissänne ja kaikkien, kaikkien muidenkin silmissä.

VIII.

Šatovia en tavannut kotoa. Kävin uudelleen parin tunnin kuluttua; hän ei ollut vielääkään saapunut. Lopulta, jo kellon lähestyessä kahdeksaa illalla, lähdin vielä kerran häntä tapaamaan jättääkseni ainakin kirjelijun siinä tapauksessa, että hän vielääkään ei olisi saapunut. En nytkään tavannut häntä. Hänen asuntonsakin oli lukossa, sillä hän asui aivan yksin, palvelijatta. Ajattelin hetkisen, pistäytyisinkö kapteeni Lebjadkinin asuntoon alakerrokseen kysyäkseni sieltä Šatovia, mutta tämänkin asunto oli lukittu. Sieltä ei näkynyt valon häivettääkään, ei kuulunut hiiskahdustakaan, kaikki oli kuin kuollutta. Uteliaana kuljin Lebjadkinin oven sivuitse muistellen, mitä hänestä äskettäin olin kuullut. Loppujen lopuksi päätin tulla uudelleen huomenna jo varhain aamulla. Eihän kirjelijippuun ollut luottamista. Šatov ei ehkä välittäisi siitä yhtään mitään, hän oli usein itsepäinen ja lisäksi perin kaino. Sadatellen huonoa onneani aioin poistua. Ehdittyäni jo portista kadulle tapasinkin äkkiä herra Kirillovin. Hän oli tulossa kotiinsa ja tunsu ensimmäisenä minut. Koska hän itse alkoi asiatani kysellä, kerroin hänelle kaiken pääpiirteissään, vieläpä senkin, että olin kirjoittanut kirjeen, vaikka en siihen luottanutkaan.

— Tulkaa, — hän sanoi, — kyllä järjestän.

Muistin, että Liputinin sanojen mukaan hän oli tänä aamuna vuokrannut itselleen asunnon pihan perällä olevasta puisesta sivurakennuksesta. Tässä

sivurakennuksessa, joka oli hänelle liian suuri, piti asuntoaan myös muudan vanha, kuuro muori, joka samalla oli hänen siivoojansa. Talon isännällä oli näet uudessa talossa, jossakin toisen kadun varrella teetupa, ja tämä eukko, luultavasti joku isännän sukulainen, oli jäänyt huolehtimaan vanhasta talosta. Sivurakennuksen huoneet olivat muuten jokseenkin puhtaat, mutta seinäpaperit olivat tahraiset. Siinä huoneessa, johon ensiksi tulimme, kaikki huonekalut olivat erityylisiä, sattumalta kokoonhaalittuja ja kaikki huonossa kunnossa. Siellä oli pari pelipöytää, leppäpuinen lipasto, iso, aivan kuin jonkin pirtin tai keittiön pöytä, tuoleja ja sohva ristikkoselkänöjineen sekä kovine nahkaistuimineen. Nurkassa oli vanhanaikainen pyhäinkuva, jonka edessä olevan lamppusen eukko oli nähtävästi jo ennen tuloamme sytyttänyt tuikkimaan. Seinillä riippui pari himmentynyttä öljymaalausta, joista toinen esitti keisari Nikolai Pavlovitš-vainajaa, joka oli nähtävästi maalattu jo kaksikymmenluvulla, ja toinen jotakuta piispaa.

Herra Kirillov sytytti huoneeseen tultuaan kynttilän ja otti matkalaukustaan, joka oli nurkassa vielä purkamattomana, kirjekuoren, lakkaa ja kristallisen sinetin.

— Sinetöikää kirje ja kirjoittakaa osoite.

Yritin vastustaa, mutta hän oli niin itsepäinen, että päätin vihdoin suostua. Kirjoitettuani osoitteen otin lakkini.

— Luulin, jäisitte teelle, — hän sanoi, ostin teetä. Tahdotteko?

En voinut kieltäytyäkään. Eukko toi samassa teen pöytään, hän toi nimittäin ison kannun kuumaa vettä ja pienen kannun, joka oli teetä täpö täynnä, kaksi isoa kivikuppia, jotka oli hyvin tökerösti maalauksilla koristeltu, sankavehnäsen ja syvän lautasellisen kukkuranaan pieneksi paloitetua sokeria.

— Teestä pidän,[20] — sanoi Kirillov, — öisin etenkin. Kuljen edestakaisin ja juon; aamunkoittoon asti. Ulkomailla on vaikeata öisin saada teetä.

— Te valvotte aina aamunkoittoon?

— Aina. Jo kauan. Syön vähän, vain teetä. Liputin on viekas, mutta hätäilee.

lhmättelin, että hän oli niin halukas puhelemaan. Päätin käyttää tilaisuutta hyväkseni.

— Äsken sattui hieman epämieluisia väärinkäsityksiä, — huomautin.

Hän kurtisti kulmiaan.

— Typerää. Joutavia. Suurta turhaa, sillä Lebjadkin on juovuksissa. Liputinille en puhunut; selitin turhia; hän vääristeli. Liputinilla paljon mielikuvitusta, turhista rakensi vuoria. Eilen uskoin Liputinia.

— Tänään uskotte minua,— naurahdin.

— Te tiesitte kaiken jo äsken. Liputin on heikko, tai hätäilee, tai vaarallinen, tai... kade.

Viimeinen sana hämmästytti minua.

— Te olette muuten varannut häntä varten niin monta kategoriaa, että onhan hänen johonkin niistä sovittava.

— Tai kaikkiin yht'aikaa.

— Totta on sekin. Liputin on — kaaos! Oliko tosiaankin valhetta se, mitä hän äsken kertoi, se nimittäin, että kirjoitatte jotakin teosta?

— Miksikä valhetta? — Ja kulmat rypyssä hän taas alkoi tuijottaa maahan.

Pyysin anteeksi ja vakuutin, etten suinkaan tahtonut urkkia häneltä mitään, minkä hän kerran tahtoi salata. Hän punastui.

— Sanoi totta, kirjoitan. Mutta on yhdentekevää.

Hetkisen olimme kumpikin vaiti. Äkkiä levisi hänen kasvoilleen tuo äskeinen lapsen hymy.

— Sen, noista päistä, keksi kirjoista, ja itse ensiksi puhui minullekin, tajuaa huonosti, ja minä etsin vain syitä, miksi ihmiset eivät uskalla tappaa itseänsä, siinä kaikki. Ja tämä on myös yhdentekevää.

— Kuinka eivät uskalla? Onko itsemurhia mielestänne vähän?

— Hyvin vähän.

— Oletteko tosissanne sitä mieltä?

Hän ei vastannut, vaan nousi tuoliltaan ja alkoi mietteissään astella huoneen päästä toiseen.

— Mikä teidän mielestänne estää sitten ihmisiä tekemästä itsemurhia? — kysäisin.

Hän katsahti minuun kiinteästi, aivan kuin yrittäen muistella, mistä oikeastaan olimme keskustelleet.

— Minä... minä vielä vähän tiedän... kaksi ennakkoluuloa estää... kaksi asiaa... vain kaksi. Toinen hyvin pieni, toinen hyvin suuri. Mutta pienempikin on hyvin suuri.

— Mikä on se pienempi?

— Kipu.

— Kipuko? Luuletteko, että sillä olisi tässä tapauksessa niin suurta merkitystä.

— Tärkein. On kaksi tapaa: ne, jotka tappavat itsensä suuresta surusta, tai vihoissaan, tai hulluudessaan, tai jostakin... samapa se.. ne tekevät äkkiä. Eivät ajattele kipua, vaan äkkiä. Mutta jotka täysijärkisinä, ne ajattelevat paljon.

— Mutta onko sitten sellaisiakin, jotka tekevät sen täydessä järjessään?

— Hyvin paljon. Jos ei ennakkoluuloa olisi, niin enemmänkin; hyvin paljon, kaikki.

— Liioittelette, eivät nyt kaikki sentään!...

Hän oli vaiti.

— Eikö sitten ole mitään itsemurhakeinoja, joka ei tuottaisi kipua?

— Kuvitelkaa, — hän pysähtyi aivan eteeni,

— kuvitelkaa kiveä kuin iso talo. Se riippuu ja te sen alla. Se putoaa päähänne — käykö kipeästi?

— Talon suuruinen kivi? Pelloittaahan se tietysti.

— Ei pelko, vaan koskeeko kipeästi?

— Kivi kuin vuori, miljoonan puudan painoinen? Eihän sellainen ennätä tuottaa kipua.

— Mutta asettukaa todella alle, teitä peloittaa, että sattuu. Oppineet, lääkärit, kaikki, kaikki pelkäävät. Kaikki tietävät, ei kipu ennätä, mutta pelkäävät, että koskee.

— Entä toinen syy, se suurempi?

— Mitä on sillä puolen.

— Siis rangaistusko?

— Yhdentekevää. Mitä on sillä puolen, vain, mitä siellä on.

— Eikö ole sellaisiakin ateisteja, jotka eivät usko sillä puolen olevan mitään?

Hän vaikenen taas.

— Ehkä te arvostelette asiaa vain omien vakaumuksienne mukaan?

— Ei kukaan tiedä muuta kuin itsestänsä... — hän huomautti punastuen. — Vapaus tulee silloin, kun on yhdentekevää, elääkö vai kuoleeko. Siinä päämäärä kaikelle.

— Päämäärä? Mutta silloinhan ei ehkä enää kukaan tahdokaan elää?

— Ei kukaan, — hän vastasi päättävästi.

— Ihminen pelkää kuolemaa, koska hän rakastaa elämää, niin minä sen olen ymmärtänyt, — huomautin, — niin on luonto sen määrännyt.

— Katalaa ja siinä koko petos! — Hänen silmänsä alkoivat leimuta. — Elämä on kipu, elämä on pelko, ihminen on onneton. Kaikki vain kipua ja pelkoa. Nyt ihminen elämää rakastaa, sillä rakastaa kipua ja pelkoa. Niin on järjestetty. Kivusta ja pelosta palkkana — elämä. Siinä petos. Ihminen ei ole nyt sellainen ihminen. Syntyy uusi ihminen, onnellinen ja ylpeä. Se, josta on yhdentekevää, elääkö vai kuoleeko. Se on uusi ihminen! Se, joka voittaa kivun ja pelon, se itse tulee Jumalaksi. Toista Jumalaa ei tule.

— Teidän mielestänne tuo toinen Jumala siis kuitenkin on olemassa?

— Häntä ei ole, mutta hän on kuitenkin. Kivessä ei kipua, mutta kiven pelossa on. Jumala — kuoleman kauhun kipu. Se, joka voittaa kivun ja kauhun, tulee Jumalaksi. Syntyy uusi elämä, uusi ihminen, kaikki uusi... Silloin historia pitää jaettaman kahteen: gorillasta Jumalan tuhoamiseen ja Jumalan tuhoamisesta...

— Gorillaan, eikö niin?

— ... maan ja ihmisen muuttumiseen fyysillisesti. Ihmisestä Jumalaksi. Hän muuttuu fyysillisesti. Maailma muuttuu, teot muuttuvat, ajatukset ja kaikki tunteet muuttuvat. Miten te luulette, muuttuuko ihminen silloin fyysillisesti.

— Jos on yhdentekevää, elämmekö vai kuolemmeko, niin silloinhan luultavasti kaikki tappavat itsensä, ja onhan siinä jo muutosta tarpeeksi.

— Yhdentekevää. Tappavat valheen. Sen, joka janoaa päävapautta, on oltava rohkea ja tapettava itsensä. Se, joka uskaltaa, tappaa itsensä, on nähnyt petoksen salaisuuden. Sitä kauempänä ei ole vapautta. Siihen se loppuu. Kauemmaksi ei pääse. Se, joka uskaltaa tappaa itsensä, on Jumala. Jokainen voisi tehdä, että ei Jumalaa eikä mitään olisi. Mutta kukaan ei kertaakaan ole tehnyt.

— Itsemurhantekijöitähän on ollut miljoonia.

— Ei sellaisia. Ne pelkäävät, eivätkä sen vuoksi. Eivät tapa pelkoa. Se, joka tappaa itsensä vain sen vuoksi, että tappaakseen pelon, tulee heti Jumalaksi.

— Jospa hän siinä touhussa ennättäisi...

— Yhdentekevää, — hän vastasi hiljaa, rauhallisen ylväänä, melkein pä halveksivasti.

— Säälän, sillä taidatte pilkata, — hän lisäsi hetken perästä.

— Ihmettelen, miksi olette nyt niin rauhallinen, vaikka puhuttekin innostuneesti, ja äsken olitte niin ärtynyt?

— Äsken? Äsken huvitti, — hän sanoi hymähtäen, — en riitele, en pidä siitä enkä naura, — hän lisäsi surullisesta.

— Ei teidän tosiaankaan liene kovin hauskaa näin illalla teetä juodessanne. — Nousin ja otin lakkini.

— Luulette? — hän hymähti ihmeissään. — Miksi ei ole? Ei... minä... en tiedä... — hän keskeytti äkkiä, — en tiedä, muut, mutta en voi kuten muut. Ajattelevat, ja jo heti toista. Minä samaa ajattelen, koko elämän, aina yhtä ja samaa. Jumala on kiusannut minua koko elämäni ajan, — hän lopetti äkkiä merkillisen avomielisesti.

— Mutta sanokaahan, miksi te puhutte niin huonosti venäjää? Oletteko tosiaankin viiden vuoden aikana ulkomailla ollessanne unohtanut äidinkielenne?

— Puhunko huonosti? En tiedä. En sen vuoksi, että ulkomailla. Olen puhunut aina... yhdentekevää.

— Rohkenisinko vielä kysyä? Uskon sen, mitä sanoitte, sen nimittäin, että ette ole paljoakaan tekemisissä ihmisten kanssa ja että joudutte harvoin heidän kanssaan puheisiin. Miksikä olette ollut näin avomielinen minulle?

— Teille? Niin... Te istuitte hyvin ja te... mutta yhdentekevää... te muistutitte veljeäni hyvin paljon, — hän sanoi punastuen, — kuoli seitsemän vuotta, vanhin, paljon, hyvin paljon.

— Varmaankin hänellä on ollut paljoa vaikutusta käsityskantanne muodostumiseen.

— E-ei, hän ei puhunut paljon. Ei koskaan. Minä kyllä kirjeenne annan.

Hän lähti saattamaan minua, valaisten lyhdyllään tietä portille sulkeakseen sen jälkeeni. "Varmasti hullu", päättelin itsekseni. Portissa tuli taas joku minua vastaan.

IX.

Tuskin olin kohottanut jalkani portin korkealle kynnykselle, kun jonkun voimakas käsi tarttui rintapieleeni.

— Ken tämä tässä,— mörisi jokin ääni, — ystävänäkö vaiko vihamies?

Tunnusta.

— Meikäläinen se on, meikäläinen! — vikisi samassa jo aivan lähellä Liputin ohut ääni. — Sehän on herra G-v, klassillisen kasvatuksen saanut nuori mies, joka sitäpaitsi on suhteissa kaikkein hienoimpiin piireihimme.

— Piireihin! Se miellyttää minua... Klas-sil-linen, siis si-vis-ty-neis-tä sivistynein.. Eron saanut kapteeni Ignatius Lebjadkin, valmis palvelemaan koko maailmaa ja eritoten ystäviään... jos he vain ovat uskollisia, uskollisia, ne roistot!

Kapteeni Lebjadkin oli pitkä, paksu, höllälihainen, kiharatukkainen, punakka sekä hyvin juopunut mies, joka jaksoi tuskin pysyä pystyssä ja vain sangen vaivalloisesti liikutteli kieltään. Olin muuten jo kerran aikaisemminkin nähnyt hänet, vaikkakin vain kaukaa.

— Kas, tuokin tuossa! — hän mörähti uudelleen huomattessaan Kirillovin, joka yhä seisoi lyhtyneen paikallaan. Lebjadkin oli jo heristämäisillään nyrkkiä, mutta antoi kuitenkin kätensä vaipua.

— Oppisi vuoksi suon anteeksi! Ignatius Lebjadkin, sivistyneistä sivistynein...

Rakkauden hehkuva granaatti räjähti syömmessä Ignaatin. Kädetön itkuhun pillahti, kun Sevastopolia muisteli.

Vaikk'en Sevastopolissa ole koskaan ollutkaan enkä ole kädetönkään, mutta kuunnelkaapa loppusointua, loppusointua! — hänen juopunut naamansa läheni taas minua.

— Eihän hänellä ole aikaa, hänen on mentävä kotiinsa, — Liputin koetti suostutella häntä, — kertoo vielä huomenna Lizaveta Nikolajevnalle kaiken.

— Lizavetalle!... — kapteeni mörisi yhä. Seis, pysähdy! Toisinta!

Amatsonien toisten parvesta pyrähtää satulaan tähtönen. Hymähtää ratsun selästä aris-to-kraa-a-a-ttinen lapsonen.

Tämähän on kuin hymni! Tämä on hymni, jollet sinä vain ole aasi! Tyhjäntoimittajat eivät ymmärrä mitään! Seis! — Hän tarttui päällystakkiini kun yritin väkisin päästä portista ulos.— Julista siellä, että olen kunnian ritari, mutta Daška... Daškan minä nitistän näin kahdella sormellani... maaorja... eikä uskalla se... Samassa hän lankesi. Silloin riuhtaisin itseni irti ja juoksin kadulle, Liputin perässäni.

— Aleksei Nilytš hänet kyllä nostaa. Tiedättekö, mitä äsken kuulin häneltä? — Liputin puhua touhusi ehtimättä vetää edes henkeänsä, — kuulittehan nuo runot "Amatsonitähtöselle"? Ne hän aikoo huomenna lähettää Lizaveta Nikolajevnalle täydellisellä nimikirjoituksellansa varustettuina. Mitä te siihen sanotte?

— Lyönpä vaikka vetoa, että te itse olette häntä siihen kehoittanut.

— Häviätte! — Liputin nauraa hohotti. — Rakastunut, rakastunut se on kuin kissa, ja tiedättekö, kaikki on saanut alkunsa — vihasta! Hän alkoi vihata Lizaveta Nikolajevnaa sen vuoksi, että tämä ratsasti, vihasi siinä määrin, että oli keskellä katuja vähällä ruveta häntä haukuskelemaan. Niin hän tekikin. Toissa päivänä viimeksi, kun Lizaveta Nikolajevna oli ratsastelemassa! Onneksi hän ei tosin liene sitä kuullut, ja tänään hän jo sepittelee runoja! Tiedättekö, että hän on päättänyt rohkaista mielensä ja kosia? Se on totta, aivan totta.

— Olen aivan ihmeissäni, Liputin. Missä vain suinkin on tekeillä jotakin tuollaista tärkeätä, siellä aina tuntuu teidän sormenne jälki! — aloin raivota hänelle.

— Mutta te, herra G-v, menette jo liian pitkälle. Eiköhän syynä liene se, että sydämenne hieman vavahti kilpailijan pelosta, vai mitä?

— M-mi-tä? — huudahdin ja pysähdyin.

— Rankaisen teitä hieman enkä sanokaan sen enempää! Mutta te taidattekin olla hyvin utelias? Merkitsehän sekin jo jotakin, että tuo narri ei olekaan enää pelkästään kapteeni, vaan kuvernementtimme kunnianarvoisa tilanomistaja, sillä Nikolai Vsevolodovitš myi hänelle äskettäin maatilansa, jossa muinoin oli ollut kaksisataa sielua, ja Jumala sen takaa, etten valehtele! Äsken vasta sain sen itsekkin tietää, vieläpä sängen taatusta lähteestä. Arvaatte kai lopun itsekkin, en sano enää muuta, näkemiin, herra.

X.

Stepan Trofimovitš odotteli minua jo hysteerisen kärsimättömänä. Jo tunti sitten hän oli palannut. Hän oli mielestäni kuin juopunut, ainakin viiden minuutin ajan olin varma siitä, että hän oli tosiaankin juovuksissa. Voi, vierailu Drozdovien luona oli saanut hänen tasapainonsa vain yhä enemmän järkkymään.

— *Mon ami*, olen kokonaan kadottanut langan... Lise... rakastan ja kunnioitan tuota enkeliä aivan kuten ennenkin, aivan kuten ennen, mutta sittenkin tuntuu minusta, kuin he olisivat kutsuneet minut luokseen vain saadakseen minulta jotakin urkituksi; aivan suoraan sanoen: lypsääkseen minut tyhjiin ja sitten, mene Jumalan nimeen, minne suinkin itse haluat... Niin se on.

— Kuinka ette häpeä! — en malttanut olla huudahtamatta.

— Ystävä kallis, olen nyt aivan yksin maailmassa. *Enfin c'est ridicule*. Ajatelkaahan, nekin siellä olivat jo salaisuuksilla kyllästetyt. Hyökkäsivät kimppuuni kuin mitkään,

tiedustelivat nenistä ja korvista ja vielä muistakin, jonkinlaisista pietarilaisista salaisuuksista. Vasta täällä olivat he saaneet tietää niistä Nicolas'n kepposista, joilla tämä suvaitsi ilahduttaa meitä täällä neljä vuotta sitten. "Te olitte täällä, te näitte kaiken, onko totta, että hän on hullu?" Ja mistä ne oikein saivat sen ajatuksen, en ymmärrä. Minkä vuoksi Praskovja tahtoo välttämättä, että Nicolas olisi hullu? Sillä sitä tuo nainen tahtoo, tahtoo kuin tahtookin! *Ce Maurice*, vai miten tuo hänen nimensä nyt olikaan, Mavriki Nikolajevitš, brave homme tout de même [kunnon mies kuitenkin], mutta hänen hyväksensäköhän tuo nainen... ja sen jälkeen kuin hän itse kirjoitti Pariisista pauvre amie'llemme... Enfin, tämä Praskovja, kuten cette chère amie'mme häntä nimittää, on aivan täsmälleen Gogoljin kuolematon rouva Laatikoinen,[21] mutta ilkeä Laatikoinen, riidanhaluinen Laatikoinen, hyvin suurennetussa muodossa.

— Mutta siitähän tulee silloin jo arkku, vieläpä suuren suuri.

— No, pienennetty Laatikoinen sitten, samantekevää, mutta älkää keskeyttäkö minua, muutenkin pääni jo menee aivan pyörälle. Kaikki ne siellä syljeskelivät, paitsi Lise, joka yhä vielä sanoo: "Täti, täti", mutta Lise viekastelee, ja siinä on myös jotakin muuta. Salaisuuksia. Mutta äitimuorinsa kanssa hän on riidassa. *Celle pauvre* täti, joka todella on despootti... ja sitten vielä tuo kuvernöörinrouva, seurapiirimme myötätunnon menettäminen ja Karmazinovin laiminlyönti. Ja sitten aletaan yht'äkkiä puhua tuosta mielenvikaisuudesta, ce Lipouline, ce que je ne comprends pas... [jota minä en ymmärrä...], kerrotaan, että pauvre amie on jo muka haudellut päätään etikkakääreillä ja me tässä teidän kanssanne emme suo hänelle hetkenkään rauhaa, me tässä saisimme hieman hävetä valittelujamme ja kirjeitämme. Miten olen saattanutkaan noin kiusata häntä ja vielä noin kriittisenä hetkenä! Je suis un ingrat! [Olen kiittämätön!] Voitteko kuvitella. Palatessani näin pöydälläni kirjeen, lukekaa, lukekaa! Miten epähieno olen ollut!

Hän ojensi minulle äsken saamansa Varvara Petrovnan kirjeen. Varvara Petrovnaa oli nähtävästi alkanut kaduttaa aamullinen: "Istukaa kotona!" Kirje oli kohtelias, mutta lyhyt ja varma. Ylihuomenna, sunnuntaina, hän pyysi Stepan Trofimovitšia tulemaan luokseen täsmälleen kahdeltatoista ja kehoitti häntä tuomaan muassaan myös jonkun ystävästään (sulkumerkkien välissä oli mainittu minun nimeni). Omasta puolestaan hän lupasi kutsua Šatovin, koska tämä oli Darja Pavlovnan veli. "Veljeltä saatte lopullisen vastauksen, riittääkö se teille? Tätä muodollisuuttako te niin kiihkeästi olette tavoitellut?" —

— Huomaatteko tuon ärtyisän loppulauseen "muodollisuudesta"! Raukka, raukka, elämäntoverini! Onhan totta, että tämä näin äkillinen kohtaloni ratkaisu on

masentanut minut... Tähän asti minulla sentään yhä oli toivoa, mutta nyt tout est dii, tiedän, että kaikki on lopussa, c'est terrible (kauheata). Voi, jos tuo sunnuntai ei tulisi koskaan ja kaikki olisi kuten ennenkin. Te kävisitte luonani, ja minä täällä...

— Nuo Liputinin törkeydet ja juorut, ne ne ovat saaneet teidät pois raiteiltanne.

— Ystäväni, ystävän sormellanne te taas satutitte suoraan toisen kipeään kohtaan. Ystävän sormet ovat yleensä säälimättömät ja joskus ajattelemattomatkin, pardon, mutta olin tosiaankin jo vähällä unohtaa kaikki nuo törkeydet, s.o. en suinkaan ole niitä unohtanut, mutta hölmö kun olen, koetin koko ajan Lise'in luona ollessani teeskennellä olevani onnellinen ja vakuutin itselleni, että olen tosiaankin onnellinen. Mutta nyt... mutta nyt minä tuosta jalosta, humanisesta, alhaisia vikojani mitä kärsivällisimmin kohtelevasta naisesta, — hän ei tosin aina ole ollut kärsivällinen, se on totta, mutta entä minä itse sitten, tyhjämpäiväisine ja alhaisine luonteineni! Olenhan oikullinen kuin lapsi, täynnä lapsen egoismia, mutta ei ole minussa enää lapsen viattomuutta. Kaksikymmentä vuotta hän on minua vaalinut kuten lapsenpiika, *celle pauvre* täti, kuten Lise häntä sievästi nimittää. Ja yht'äkkiä, kahdenkymmenen vuoden kuluttua, lasta alkaakin haluttaa päästä tuota pikaa naimisiin, naita ja naita minut, kirje kirjeen perästä, silloin kun hänen päänsä on parhaillaan etikassa ja... ja siinä sitä nyt ollaan, sunnuntaina olen nainut mies, leikki on tästä kaukana... Itsehän sitä kartin, ja minkä vuoksi minä noita kirjeitäkin oikein kirjoittelin? Niin! Unohdin aivan. Lise kunnioittaa suuresti Darja Pavlovnaa, niin hän ainakin itse väittää. Hän sanoi: "c'est un ange [hän on enkeli], mutta hyvin itseensä sulkeutunut". Kumpainenkin suositteli muuten häntä, Praskovjakin. Mutta eihän Praskovja taitanutkaan suositella. Voi miten paljon katkerata myrkkyä on suljettu siihen Laatikkoiseen! Eikä Lise'kään oikeastaan ole koko asian puolella. "Miksi menisitte naimisiin, eikö teillä ole jo tarpeeksi omasta varastannekin oppineen miehen nautintoja!" Hän nauroi. Mutta suon hänen naurunsa hänelle anteeksi. Hänenkin sydämensä on rikkiraastettu. "Mutta sehän on totta", sanoivat, "ettehän te tule toimeen naisetta. Kun huonovointinne alkaa, hän peittelee teitä", tai jotakin sellaista... *Ma foi*, itsekin tässä teidän kanssanne istuessani ajattelen samoin. Sallimus lähettää minulle myrskyisen eloni iltapuhteiksi naisen, joka peittelee minua tai niinkuin sanottu... *enfin*, mitä nyt taloudessa kulloinkin vain tarvitaan. Katsokaahan, miten roskaista täällä on, kaikki hujan hajan, pyysin siistimään äsken, kirjakin oli lattialla. *La pauvre amie* on aina niin vihoissaan siitä, että täällä on vähän epäsiistiä... Voi, ei kajahtele täällä enää hänen äänensä! Vingt ans! [Kaksikymmentä vuotta!] Ja tiedättekö, — ne ovat saaneet nimettömiä kirjeitä, Nicolas on muka myynyt maatilansa Lebjadkinille. C'est un monstre [Hän on hirviö]; et enfin kuka on tuo Lebjadkin? Ja Lise kuuntelee niin tarkasti, voi, miten hän kuuntelee! Soin anteeksi,

että hän nauroi, sillä näin, miten hän kuunteli, ja ce *Maurice*... hänen asemassaan en tahtoisi olla, brave homme tout de mi me, mutta hieman liian vaatimaton. Jumala heidän kanssaan...

Hän vaikeni. Hän oli nähtävästi väsynyt, hypähteli aina asiasta toiseen, pää vaipui rinnalle, ja väsynein silmin hän alkoi tuijottaa lattiaan. Käytin hänen vaitioloaan hyväkseni ja kerroin Filippovin talossa käynnistäni huomauttaen samalla kuivakiskoisesti ja tuimasti, että Lebjadkinin sisar (jota en tosin ollut nähnyt) oli ehkä todellakin Nicolas'n uhri, noilta hänen elämänsä "hämäriltä ajoilta", kuten Liputinin oli tapana sanoa. Saattoipa olla totta sekin, että Lebjadkin jostakin syystä oli saanut Nicolas'lta rahoja, mutta tuskin siinä oli sen enempää. Mitä taas tuli noihin juoruilun Darja Pavlovnasta, niin kaikki oli varmasti tuon Liputin-roiston keksintöä, niin väitti innokkaasti Aleksei Nilytškin, eikä ole pienintäkään syytä olla uskomatta hänen sanojansa. Stepan Trofimovitš kuunteli hajamielisenä vakuutuksiani, aivan kuin ne eivät vähääkään olisi koskeneet häntä. Mainitsin samalla myös keskustelustani Kirillovin kanssa ja lisäsin, että Kirillov oli kaikesta päättäen mielipuoli.

— Ei hän ole mielipuoli, hän on vain ihminen, jolla on lyhyet ajatukset, — hän sai laiskasti sanotuksi! — Ces gens-là supposent la nature et la société humaine autres que Dieu ne les a faites et qu'elles ne sont réellement. [Nämä ihmiset luulevat, että luonto ja inhimillinen yhteiskunta ovat toisenlaisia, kuin miksi Jumala ne on luonut ja mitä ne todellisuudessa ovat.] Sellaisia on tapana kehittää, mutta siihen ei rupea Stepan Verhovenski. Näinhän sellaisia silloin Pietarissa avec celle chère amie (voi, miten loukkasinkaan häntä silloin), en säikkynyt heidän soimauksiaan, enpä edes heidän kehumistansakaan. En säiky nytkään, ja nyt, mais parlons d'aulre chose... [Mutta puhukaamme muusta...] luulen, että olen tehnyt jotakin kauheata. Ajatelkaahan, lähetin eilen Darja Pavlovnalle kirjeen ja... voi, miten kiroankaan itseäni nyt sen vuoksi.

— Mitä te sitten kirjoititte?

— Voi ystävä rakas, uskokaa, että tein kaiken perin hienosti. Ilmoitin kirjoittaneeni noin viisi päivää sitten Nicolas'lle, minkä myös tein mitä hienotunteisimmin.

— Nyt minä ymmärrän! — huudahdin kiivaasti. — Ja teillä ei ollut oikeutta yllyttää heitä toisiansa vastaan!

— Mutta mon cher, älkää murtako minua, älkää moittiko minua! Olenhan jo muutenkin rikkipojettu kuten... kuten torakka ja olen sitäpaitsi vielä varma siitä, että tämä kaikki on sittenkin jotakin perin ylevää. Olettakaamme, että siellä tosiaankin tapahtui jotakin... *en Suisse* tai ainakin oli tapahtumaisillaan. Onhan velvollisuuteni

ensin kysyä heidän sydämiltään, etten... *enfin*, etten erottaisi sydämiä, etten joutuisi poikkiteloin heidän tielleen... Tein näin vain sydämeni ylevästä vaatimuksesta.

— Hyvä Jumala, kuinka typerästi olette menetellyt! — minulta pääsi vasten tahtoani.

— Typerästi, typerästi, — hän tarttui sanoihini ahnaasti, — ette koskaan ennemmin ole sanonut mitään noin viisasta, *c'était bête, mais que faire, tout est dit* [se oli typerää, mutta mitä tehdä, sanottu mikä sanottu]. Menenhän muka joka tapauksessa naimisiin, vaikkakin vain "peittääkseni toisen synnit"? Miksi muka turhaan kirjoitin? Eikö totta?

— Sitäkö te yhä jankkaatte?

— Nyt ette enää säikytä minua moitteillanne. Tässä edessänne ei seisokaan enää entinen Stepan Verhovenski, hänet on jo haudattu, *enfin tout est dii*. Ja mitä te oikeastaan tahdotte minusta? Hyvähän teidän on puhua, kun ette itse aio naimisiin ettekä ole aikeissa kohottaa päähänne noita tunnettuja pääkoristeita. Taas te suututtelette. Ystävä parka, te ette tunne naista, mutta minä, joka en oikeastaan ole muuta tehnyt kukaan koko elämässäni kuin tutkinut sitä olentoa, minä tunnen sen. "Jos tahdot voittaa maailman, voita ensin oma itsesi", se on ainoa onnistuneesti ilmaus viisaus, jonka on sanonut samanlainen romantikko kuin tekin olette, Šatov, tulevan puolisoni veli. Mielihyvin omaksun hänen mielilauseensa. Minäkin olen jo kypsä voittamaan oman itseni ja menen siis naimisiin. Mutta mitä voitan sillä? En ainakaan tuota luvattua "koko maailmaa". Voi ystävä paras, avioliitto on ylvään sielun ja kaikkinaisen riippumattomuuden henkinen kuolema. Avioelämä tekee sinut epäsideelliseksi, vie sinulta tarmon, miehekkyyden, se saattaa sinut toimeettomuuteen. Sitten tulee lapsia, ehkä ne eivät ole edes omiani... eivätkä ne voikaan olla minun viisas ei pelkää katsoa totuutta suoraan silmiin... Liputin ehdotti äsken, että Nicolas'ta vastaan olisi rakennettava suojavalleja, Liputin on hölmö. Nainen pettää kaikkinäkevänkin silmän. *Le bon Dieu*, luodessaan naisen, tiesi varmasti kyllä itsekin, miten vaaralliseen leikkiin hän antautui. Mutta olen varma siitä, että nainen jo häntä luotaessa häiritsi itse Luojaakin siinä määrin, että hänestä tuli sitten vain se, mikä hän nyt on... kaikkine attribuutteineen. Sillä miten muuten on ymmärrettävissä, että Jumala olisi ottanut niin paljon vaivaa nähdäkseen ja vielä aivan syyttä suotta. Nastasjani, sen tiedän, ehkä suuttuu minulle tämänkaltaisesta vapaa-ajattelusta, mutta... Enjin *iout est dii*.

Stepan Trofimovič ei olisi ollut itsensä kaltainen, jos hän ei olisi sallinut itselleen tämätapaista helppohintaista leikkittelyä vakavien asioiden kustannuksella, mikä tähän aikaan oli vielä niin perin muodissa. Ainakin hän näin saattoi hieman lohdutella itseään, mutta tämäkään lohdutus ei riittänyt pitkäksi aikaa.

— Miksi ei edes kerran voisi tapahtua, että tuo ylihuominen, tuo sunnuntai ei tulisi — hän huudahti äkkiä jo aivan epätoivoisena. — Miksi kerran edes ei voisi olla viikkoa, jossa ei olisi sunnuntaita,— si le miracle existe? [Jos vielä tapahtuu ihmeitä?] Eihän Sallimukselle merkitsisi yhtään mitään pyyhkäistä pois kalenterista yksi ainoa sunnuntai, jollei muuten, niin vain osoittaakseen jumalankieltäjälle mahtiansa, et que tout soit dii! Voi, miten olen häntä rakastanut! Kaksikymmentä vuotta, kaikki nämä kaksikymmentä vuotta, eikä hän ole minua koskaan ymmärtänyt!

— Kenestä te nyt puhutte? Enhän minäkään enää ymmärrä teitä! — kysäisin ihmeissäni.

— *Vingt ans!* Ei hän ole kertaakaan osoittanut ymmärtävänsä minua, se on julmaa! Ja luuleeko hän tosiaankin, että menen naimisiin sen vuoksi, että pelkään häntä tai että se on muuten minulle välttämätöntä? Voi häpeätä! Täti, täti, kuulun sinulle... Voi, kerran tuo täti on saapa tietää, että hän on ainoa nainen, jota olen jumaloinut kaksikymmentä vuotta! Sen täytyy kerran tulla hänen tietoonsa, muuten ei tule elämästä mitään, sillä muuten minut on vietävä väkipakolla ce qu'on appelle vihkিপallille!

Ensi kerran eläessäni kuulin tuon tunnustuksen ja noin voimakkaasti ilmaistuna. En saata olla mainitsema, että minua kauheasti nauratti. En osannut olla oikeudenmukainen.

— Ei ole minulla enää muita kuin hän, hän, minun ainoa toivoni! — Hän löi äkkiä kätensä yhteen, aivan kuin jokin uusi ajatus olisi salamana iskenyt hänen aivoihinsa. — Ei ole minulla muita kuin hän, minun poikaraukkani. Hän pelastaa minut ja... mutta miksi hän ei jo tule! Voi minun poikani, Petrušani, ja vaikka en tosin ansaitsekaan isän nimeä, olenhan kuten tiikeri, mutta... laissez-moi, mon ami, panen hieman pitkäkseni kootakseni ajatuksiani. Olen niin väsynyt, niin kovin väsynyt, luulenpa, että teidänkin olisi parasta mennä nyt nukkumaan, voyez-vous, kahdeltatoista sitten...

NELJÄS LUKU.

Kompurajalka.

I.

Šatov suostui empimättä kirjeessä mainitsemaani Lizaveta Nikolajevnan pyyntöön ja meni kuin menikin puolenpäivän aikoihin tämän luo. Me tulimme sinne melkein yht'aikaa, sillä minäkin olin päättänyt lähteä sinne ensikäynnilleni. Kaikki nuo kolme yhdessä, s.o. Liza, mamán ja Mavriki Nikolajevitš, istuivat isossa salissa ja väittelivät. Mamán vaati Lizaa soittamaan jotakin valssia, mutta kun Liza oli alkanut soittaa,

mamán väitti, että valssi ei ollutkaan se, jota hän oli tarkoittanut. Mavriki Nikolajevitš oli ruvennut yksinkertaisuudessaan puolustamaan Liza ja väitti valssia oikeaksi. Vanhus oli alkanut suutuksissaan itkeä. Hän oli niin sairas, että tuskin jaksoi kävellä. Hänen jalkansa olivat ajettuneet, eikä hän moneen päivään ollut muuta tehnytkään kuin kiukutellut ja hakenut jos jonkinlaisia tekosyitä riidelläkseen, siitakin huolimatta, että Liza osasi kyllä olla varuillaan. Tulomme herätti iloa. Liza aivan punastui mielihyvystä ja kuiskattuaan minulle *merci* siitä, että olin tuonut mukaan Šatovin, alkoi tarkastella tätä uteliaana.

Šatov seisahtui kömpelösti ovelle. Kiitettävästi häntäkin siitä, että tämä oli tullut, Liza vei Šatovin äitinsä luo.

— Tämä on herra Šatov, josta olen puhunut teille, ja tämä toinen tässä on herra G-v, Stepan Trofimovitšin ja minun hyvä ystäväni. Mavriki Nikolajevitš tutustui häneen jo eilen.

— Kumpi heistä on professori.

— Ei kumpikaan, äiti.

— Onpahan, itsehän sanoit, että tulee professori. Varmaankin se on tuo tuossa, — hän osoitti yrmeänä Šatovia.

— Enhän minä ole sanonut, että tulee professoreita. Herra G-v on virkamies, ja herra Šatov on entinen ylioppilas.

— Ylioppilas, professori, eikö se ole samantekevää, yliopistosta kumpikin. Mutta sinä tahtoisit vain aina haastaa riitaa. Mutta sveitsiläisellä oli viikset ja pujoparta.

— Mamán nimitti Stepan Trofimovitšin poikaa aina professoriksi, — Liza selitti ja vei Šatovin muassaan aivan salin toiseen päähän, sohvalle istumaan.

— Kun hänen jalkansa ajettuvat, hän on aina tuollainen, sairas, ymmärrättehän, — hän kuiskasi Šatoville, tarkastellen häntä yhä uteliaana, erikoisesti hiustöyhtöä hänen pääläellaan.

— Oletteko sotilashenkilö? — eukko kääntyi nyt vuorostaan minun puoleeni. Liza oli jättänyt minut säälimättä tämän seuraksi.

— En, palvelen virastossa...

— Herra G-v on Stepan Trofimovitšin hyvä ystävä, — Liza auttoi meitä.

— Oletteko Stepan Trofimovitšin palveluksessa? Hän on myös professori?

— Voi, mamán, te näette varmasti öisin unissannekin vain professoreita, — huudahti Liza harmistuneena.

— Näkee niitä tarpeekseen valveillakin. Mutta sinun mielihuvisi on vastustaa äitiäsi. Kun Nikolai Vsevolodovitš neljä vuotta sitten kävi täällä, tapasitteko tekin hänet?

Vastasin tavanneeni.

— Oliko täällä silloin myös joku englantilainen?

— Ei ollut.

Liza naurahti taas.

— Siinä sen näet, ei englantilaista eikä muuta; narripeliä. Varvara Petrovna sekä Stepan Trofimovitš valehtelevat. Ja kaikkihan täällä valehtelevat.

— Täti ja Stepan Trofimovitš olivat eilen sitä mieltä, että Nikolai Vsevolodovitš muistutti prinssi Heikkua Shakespearen Henrik IV:stä, ja sitä mamán tarkoittaa puhuessaan englantilaisesta, — Liza selitti.

— Koska Heikkua ei ole ollut, niin vielä vähemmän englantilaista. Nikolai Vsevolodovitš taisi vain yksikseen hullutella.

— Uskottehan, että mamán puhuu vain suotta noin, — Liza piti tarpeellisena selittää Šatoville, — hän tuntee Shakespearen hyvin. Olen itse lukenut hänelle *Othellon* ensimmäisen näytöksen. Mutta hän on niin sairas. Mamán, luuletteko, kello lyö kahtatoista, on jo aika ottaa lääkettä.

— Tohtori tuli. — Näin ilmoitti oven aukkoon ilmestynyt sisäkkö.

Vanhus nousi ja alkoi huudella luoksensa koiraa: "Zemirka, Zemirka, tule sinä edes kanssani."

Vanha, pieni koirarakki ei totellut, vaan tunkeutui piiloon sohvan alle.

— Etkö tule? No, en välitä minäkään sinusta. Hyvästi, isokulta, en tiedä nimeänne enemmän kuin isännimeännekään, — hän kääntyi minun puoleeni.

— Anton Lavrentjevitsš...

— Samapa se, toisesta korvasta sisään, toisesta ulos. Ei minua tarvitse saattaa, Mavriki Nikolajevitsš, minä kutsuin vain Zemirkaa. Kykenenhän vielä, Jumalan kiitos, itse kävelemään ja huomenna lähden ajelulle.

Suutuksissaan hän poistui salista.

— Anton Lavrentjevitsš, jutelkaa te sillä aikaa Mavriki Nikolajevitsšin kanssa. Varmasti te alatte pitää toisistanne vain yhä enemmän, jos tutustutte toisiinne lähemmin, — sanoi Liza ja katsahti ystävällisesti Mavriki Nikolajevitsšiin, jonka kasvoille tämä katse nostatti valoisan hymyn, samanlaisen kuin aikaisemminkin. Kun en muutakaan voinut, aloin keskustella Mavriki Nikolajevitsšin kanssa.

II.

Lizaveta Nikolajevnalla oli Šatoville todella vain kirjallista laatua olevaa asiaa. En tiedä miksi, mutta minusta tuntui sittenkin, kuin Liza olisi kutsunut hänet luokseen oikeastaan jostakin aivan toisesta syystä. Me molemmat, Mavriki Nikolajevitsš ja minä, aloimme myös kuunnella heidän keskusteluaan huomattessamme, että heillä ei ollut mitään salaista eikä kahdenkeskistä. Lopulta pyydettiin meidänkin neuvoamme. Lizaveta Nikolajevna oli näet jo kauan sitten päättänyt aloittaa erään hänen mielestään hyödyllisen teoksen julkaisemisen, mutta itse kun hän ei sellaiseen pystynyt, hän tarvitsi avustajaa. Se totisuus, millä hän teki suunnitelmistaan selvää Šatoville, huvitti minuakin. "Varmasti hän on niitä uudenaikaisia", — ajattelin, — "ei hän suotta ole oleskellut Sveitsissä". Šatov kuunteli tarkkaavaisena, katse maahan luotuna, eikä näyttänyt vähääkään ihmettelevän sitä, että suurmaailman joutilas nuori neitonen aikoi ryhtyä tämäntapaisiin, varsin sopimattomiin puuhiin.

Kirjallinen hanke oli seuraavanlainen. Venäjällä ilmestyy vuosittain hirvuinen paljous sekä pääkaupungissa että maaseudulla sanoma- ja aikakauslehtiä, joissa kerrotaan joka päivä kaiken maailman tapahtumia. Vuosi kuluu loppuun, sanomalehdet kootaan kaappeihin tai häviävät, ne revitään tai joutuvat käärepaperiksi... On useita asioita, jotka herättävät julkaistuina huomiota, mutta vuosien kuluessa ne unohtuvat. Moni ehkä haluaisi jälkeinpäin tutkia asiata uudelleen, ja sen vuoksi olisi hänen löydettävä artikkeli, jonka hän joskus muistaa lukeneensa. Mutta miten vaikeata onkaan löytää sitä enää sanomalehtien jättiläismerestä, jollei muista tarkoin päivämäärää eikä edes vuottakaan, jolloin puheenaolevasta asiasta on ollut kysymys. Mutta jos keräisi aina kaikki uudet asiat vuosittain yhteen hakemistoon, joka olisi määrätyn suunnitelman mukaan laadittu, selvine otsakkeineen ja viitteineen sekä päivämäärineen, niin sellaiseen kokoelmaan voisi mahduttaa aina kultakin vuodelta koko venäläisen elämän pääpiirteissään, siitäkkin huolimatta, että se, mitä julkaistaan sanomalehdissä, on vain pienoinen osa siitä, mitä kaikkea todellisuudessa ehtii tapahtua.

— Lukuisien sanomalehtien asemesta syntyisi näin useita paksuja kirjoja, ja siinä kaikki, Šatov huomautti.

Mutta Lizaveta Nikolajevna puolusti kiihkeästi aiettansa, vaikkakin hänen oli vaikeata kyllin selvästi ilmaista ajatuksiansa. Siitä syntyi vain yksi kirja, hän vakuutti, eikä sekään kovin paksu. Ja jos siitä tulisi paksukin, niin olisivathan asiat siinä ainakin hyvin selvästi järjestettyinä, ja siksihän olisikin niin tärkeitä noudattaa määrättyä suunnitelmaa aineistoa kerätessä. Ei tietenkään kannattanut ottaa kaikkea talteen. Ukaasit, hallinnolliset toimenpiteet, paikalliset tiedoksiannot, lait, kaikki ne, vaikka olivatkin itsessään hyvin tärkeitä asioita, voisi tästä julkaisusta jättää kokonaan pois. On paljon sellaista, minkä voi huoletta jättää syrjään ja rajoittua valitsemaan vain ne asiat, jotka tarkoittavat kansan siveellis-yksilöllistä elämää, niin sanoakseni Venäjän kansan persoonallisuutta sen kunakin ajanhetkenä. Siihen voitaisiin sisällyttää huvittavia tapauksia, tulipaloja, lahjoituksia, kaikenmoisia sekä hyviä että huonoja tekoja, sanansutkauksia ja uusia sanontatapoja, ehkä sopisivat siihen myös uutiset jokitulvista, ehkä siinä saisi olla muutamia hallituksen ukaasejakin, mutta kaikista näistä olisi valittava vain ne, jotka kullekin ajanjaksolle luovat oman erikoisen leimansa. Mutta kaiken keskeltä erottuisi kuitenkin selvästi yksi ainoa johtava aate, tarkoitus, jonka määränä on valaista yhtenäistä kokonaisuutta. Ja loppujen lopuksi kirjan pitäisi olla vielä huvittavaa ajanvietelukemista, puhumattakaan siitä, että se ennen kaikkea olisi hakemisto. Sen tulisi olla Venäjän henkisen, siveellisen, koko sen sisäisen elämän kuva kultakin vuodelta. "On tärkeitä, että kaikki sen ostaisivat, ja että siitä muodostuisi hakuteos", Liza vakuutti, "ymmärrän varsin hyvin, että kaikki riippuu suunnitelmasta, ja sen vuoksihan minä olenkin kääntynyt puoleenne", hän lopetti. Hän kiihoittui, mutta vaikka hän puhui epäselvästi ja epätäydellisesti, näytti Šatov jo alkavan hieman ymmärtää häntä.

— Siinä pitäisi siis olla määrätynlainen tendenssi, faktojen järjestelyssä silmälläpidettävä tendenssiä, — hän murahti kohottamatta vielääkään katsettaan lattiasta.

— Ei ollenkaan tarvita tendenssiä. On vain osattava olla objektiivinen, siinä koko tendenssi.

— Eihän määrätyn periaatteen mukaan toimiminen suinkaan olisi vahingoksi, — Šatov näytti innostuvan, — eikä sitä voi välttääkään, jos kerran valikoimisesta on kysymys. Mutta mitä on valikoinnilla ymmärrettävä, siinäpä pulma. Ajatuksenne ei ole hullumpi.

— Olisi siis mahdollista saada aikaan sellainen teos? — Liza ilostui.

— On harkittava ja tuumittava asiaa. Tämä on suuritöinen. Äkkiä ei tule mitään. Tarvitaan tottumusta. Ja tuskin kirjan julkaistuummekaan vielä käsitämme, miten se olisi ollut julkaistava. Tarvitaan paljon kokemusta, mutta itse ajatus alkaa minulle jo selvetä. Oivallinen ajatus.

Viimein hän kohotti katseensa, joka loisti tyytyväisyyttä. Hän oli todella asiasta innostunut.

— Itsekö olette tämän keksinyt? — hän kysäisi lempeästi ja kainona Lizalta.

— Ei vaadita suuriakaan ajatuksen keksimiseen, mutta sen sijaan on vaikeata tehdä suunnitelma, — jatkoi Liza hymyillen. — En ymmärrä asiasta paljoakaan, en ole kovinkaan viisas, tiedän vain ajavani takaa sellaista, mikä on itselleni selvinyt...

— Ajatte takaa?

— Käytinkö väärää sanaa? — tiedusteli Liza samassa.

— Voihan sanontatapaa käyttää, minä vain muuten...

— Minusta alkoi jo ulkomailla ollessani tuntua siltä, että ehkä minäkin voisin olla jollakin tavoin hyödyksi. Minulla on rahoja käytettävänäni, miksi ne suotta homehtuisivat, ehkä voisin minäkin tehdä jotakin yhteisen asian puolesta. Sitäpaitsi tuo ajatus tuli minulle aivan itsestään, en ollenkaan yrittänyt sitä tietoisesti muodostella, ja siksi ilostuin siitä. Mutta huomasin heti, että avustajatta en tule toimeen, yksin en osaa tehdä mitään. Avustaja tulee myös teoksen toiseksi julkaisijaksi. Työ jaetaan tasan: teidän on suunnitelma ja työ, minun on ajatus ja varat sen toteuttamiseksi. Tuleekohan se kannattamaan?

— Jos keksimme oikean julkaisutavan, niin luulen sen menevän kaupaksi.

— Ymmärrättehän, etten tee sitä voiton toivossa, mutta olisin iloinen kirjan levikistä ja ylpeä voitoista.

— Mutta mitä minulla olisi siinä tekemistä?

— Olenhan pyytänyt teitä avustajaksi... puoleksi. Te keksitte suunnitelman.

— Mistä te tiedätte, pystynkö sen keksimään?

— Minulle on kerrottu teistä, ja täälläkin kuulin... tiedän, että olette hyvin lahjakas... ja osaatte tehdä työtä... ja ajattelette paljon. Minulle puhui teistä jo Sveitsissä Pjotr Stepanovitš Verhovenski, — hän lisäsi äkkiä. Hän on viisas mies, eikö totta?

Šatovin katse livahti äkkiä Lizan kasvojen yli, mutta samassa hän taas loi sen maahan.

— Nikolai Vsevolodovitškin on puhunut minulle teistä.

Šatov karahti tulipunaiseksi.

— Tässä olisi sanomalehtiä, — Liza sieppasi tuolilta edeltäkäsins siihen valmiiksi asetetun yhteensidotun sanomalehtikäärön, — yritin hieman merkitä kirjoituksia, joista olisi valittava muutamia ja numeroitava... näette itse kyllä...

Šatov otti käärön.

— Ottakaa ne kotiinne, missä te asuttekaan?

— Jumalanilmestyksen kadulla, Filippovin talossa.

— Tiedän kyllä. Samassa talossa kuuluu asuvan myös joku herra Lebjadkin, — Liza puheli touhuissaan.

Šatov istui yhä vielä pitäen ojennetussa kädessään kääröä, ja kesti kokonaisen minuutin, ennenkuin hän katse maahan tähdättynä vastasi:

— Tällaisiin toimiin teidän olisi parasta valita joku toinen henkilö, minä en tähän kelpaa, — hän sanoi viimein peloittavan matalalla äänellä, melkein kuiskaten.

Liza karahti punaiseksi.

— Mistä toimista te puhutte? Mavriki Nikolajevitš, — hän äkkiä huudahti, — antakaa tänne äskeinen kirje!

Mavriki Nikolajevitšin jäljessä minäkin lähenin pöytää.

— Katsokaahan tätä, — Liza kääntyi puoleeni hätäisesti aukoen kirjettä.

— Oletteko ennen nähnyt tällaista? Olkaa hyvä, lukekaa se ääneen.

Tahtoisin, että herra Šatovkin kuulisi sen.

Suuresti hämmästyneenä luin julki seuraavasisällyksisen kirjeen:

"Neitsyt Tušinan täydellisyydelle omistettu.

Arvoisa neiti

Jelizaveta Nikolajevna!

Herttainen kuinka on Jelizaveta Tušina, kun sukulaisens' parissa naisen satulass' lentelee, ja kutreissa tuuli leikittelee, tai kun äitinsä vieressä polvistuu kirkossa, ja puna kajastaa kasvoissa hartaisissa. Silloin mä laillista aviovaimoa kaihoan ja hänellen samoin kuin äidilleen kyynelen näin tarjoan.

Runoillut riidan innoittaman oppimaton mies.

Arvoisa neiti!

Eniten valitan sitä, etten Sevastopolin kunniakentällä menettänyt kättäni, koska en siellä koskaan ole ollutkaan, vaan toimin sotaretkellä iljettävänä muonanjakajana samalla pitäen sitä itselleni alentavana. Olette jumalatar muinainen, mutta itse en ole mitään ja aavistan, mit' on rajattomuus. Tämä on runoa, ei muuta, ja runous on roskaa, mutta runossa voi suoda anteeksi sellaisen, mikä proosassa olisi hävyttömyys. Voiko aurinko suuttua likoeläimeen, joka runoilee vesipisarasta, jossa niitä on paljous, jos katsotaan mikroskoopilla? Suurikokoisia nautaeläimiä suojeleva Pietarin hienoston eläinystävien klubikin, joka valvoo koiran ja hevosen oikeuksia, halveksii vaatimatonta likoeläintä jättäen sen kokonaan mainitsematta, koska se ei ole muka täydellisyyteen kehittynyt. Minäkin olen tuollainen likoeläin. Naima-ajatus olisi muussa tapauksessa naurettava, mutta pian saanen haltuuni entiset kaksisataa sielua ihmisvihaajan käden kautta, jota halveksikaa. Voisin ilmaista teille paljonkin selvin dokumentein, voisin vakuuttaa Siperiankin uhalla. Älkää halveksiko naimatarjoustani. Likoeläimen kirje käsitettävä runoutena.

Kapteeni Lebjadkin,

palvelijanne nöyrin, joka ajasta ei oo köyhin."

— Tätä tuo roisto ei ole kirjoittanut selvin päin! — huudahdin suuttuneena, — tunnen hänet!

— Sain tämän kirjeen eilen, — kiirehti punastunut Liza selittämään,— ymmärsin heti, että sen oli joku tyhmyri kirjoittanut, enkä ole näyttänyt sitä edes äidille, ettei hän hermostuisi. Mutta jos hän yhä edelleen jatkaa tuohon tapaan, niin en tiedä, mitä olisi tehtävä. Mavriki Nikolajevitš aikoi lähteä kieltelemään häntä. Koska teistä piti tulla avustajani, — hän kääntyi Šatovin puoleen,— ja kun lisäksi asutte siellä samassa talossa, niin tahdoin kysyä teiltä hänestä voidakseni olla varuillani tulevaisuudessa.

— Juomari ja roisto, — mutisi Šatov väkinäisesti.

— Onko hän aina sitten tuollainen?

— Ei aina, ei hän ole ollenkaan tuhmempi selvänä ollessaan.

— Tunsin erään kenraalin, joka kirjoitteli aivan samanlaisia runonpätkiä, — huomautin nauraen.

— Näkeehän sen tuosta kirjeestäkin, että hän ei voi olla typerä, — virkahti vaitelias Mavriki Nikolajevitš aivan odottamatta.

— Kerrotaan, että hänellä on muka muassaan sisar? — Liza kysäisi.

— Niin on.

— Kerrotaan, että hän tyrannisoi tätä, onko se totta?

Šatov katsahti taas Lizaan, kävi juroksi sekä Murahdettuaan: "mitä se minuun kuuluu", siirrähti ovelle.

— Voi, odottakaahan hieman, — huudahti Liza levottomana, — minne kiire? Meidänhän on keskusteltava vielä niin paljosta.

— Mistä sitten? Ilmoitan huomenna...

— No siitä pääasiasta, kirjapainosta! Uskokaa pois, etten aio leikitellä, vaan tahdon tosiaankin tehdä jotakin, — vakuutti Liza käyden yhä levottomammaksi. — Jos aiomme julkaista sen, niin missä sen painattaisimme? Sehän on tärkein kysymys, sillä Moskovaan me emme lähde, ja tšekäläisessä kirjapainossa on sitä mahdoton painattaa. Olen jo kauan aikonut perustaa oman kirjapainon, vaikkapa teidän nimellenne, ja luulen, että äitikin suostuu siihen, jos se tulee teidän nimellenne...

— Mistä te luulette tietävänne, että minä pystyisin kirjainpainajaksi? — kysäisi Šatov synkästi.

— Johan Pjotr Stepanovitškin mainitsi teistä Sveitsissä ja sanoi, että te kykenette johtamaan kirjapainoa sekä tunnette sen alan hyvin. Hän aikoi lähettää teille mukanani kirjelijunkin, mutta unohdin sen sitten.

Kun ajattelen asiaa jälkeinpäin, muistan, miten Šatovin kasvoissa ilme muuttui. Hän viipyi vielä muutaman sekunnin, mutta lähti sitten kiireesti huoneesta.

Liza suutahti:

— Onko hänellä aina tapana olla tuollainen? — hän kääntyi minun puoleeni.

Kohautin vain olkapäitäni vastaukseksi, mutta samassa Šatov itse tulikin takaisin, lähestyi pöytää ja jätti sille sanomalehtikäärön.

— En voi ruveta avustajaksi, minulla ei ole aikaa...

— Miksi ei? Miksi? Oletteko suuttunut jostakin? — kyseli Liza pahoillaan ja rukoilevasti.

Lizan ääni nähtävästi hämmästytti Šatovia. Muutaman hetken hän katseli tätä tarkkaan aivan kuin yrittäen tunkeutua tämän sielun perimmäisiin sopukkoihin.

— Yhdentekevää, — hän sanoi sitten hyvin hiljaa, — en tahdo... — Ja lähti pois.

Liza jäi hämmästyksestä sanattomaksi, ja minusta tämä hämmästykseni tuntui aivan aiheettoman suurelta.

— Perin omituinen mies! — huomautti Mavriki Nikolajevitš äänekkäästi.

III.

Tietenkin "omituinen", mutta tässä oli myös jotakin muuta sangen epäselvää. Tällä kaikella oli jokin salainen merkitys. En uskonut vähääkään koko kirjahankkeeseen, ja lisäksi tuli vielä tuo typerä kirje, jossa liian selvästi tarjouduttiin jonkinlaiseen ilmiantoon "dokumentteineen". Oli jotakin, josta kaikki vaikenivat ja olivat koko ajan puhuvinaan aivan muista asioista. Ja loppujen lopuksi vielä tuo kirjapainokysymys sekä Šatovin äkillinen poistuminen sen vuoksi että alettiin puhua siitä. Kaikki tämä johti minut ajattelemaan, että täällä oli tapahtunut jotakin jo ennen minua, josta en tietänyt mitään, ja että minä olin täällä ainoa muukalainen, jota ei koko asia liikuttanut vähääkään. Oli jo aika lähteä kotiinkin, olinhan ensikäynnillä. Lähestyin Lizaveta Nikolajevnaa sanoakseni jäähyväiset.

Hän oli nähtävästi kokonaan unohtanut, että olin samassa huoneessa. Hän seisoi yhä samalla paikalla pöydän luona, pää rinnalle painuneena, hyvin syvissä mietteissä, tuijottaen maton kuvioon.

— Ah niin, tekin... lähдете, näkemiin, — hän yritti lepertää ystävälliseen tapansa. — Tervehtikää puolestani Stepan Trofimovitšia ja koettakaa saada hänet pian mukanaan tänne. Mavriki Nikolajevitš, Anton Lavrentjevitš aikoo lähteä. Suonette anteeksi, että äitini ei voi tulla sanomaan hyvästi...

Lähdin pois ja olin jo laskeutumaisillani alas portaita, kun äkkiä kuulin lakeijan huutelevan jälkeeni.

— Rouva pyytää teitä palaamaan...

— Rouvako vai Lizaveta Nikolajevnako?

— Hän juuri.

Palattuani huomasin, että Liza oli siirtynyt isosta salista lähimpään vastaanottohuoneeseen. Äskeinen salin ovi oli tiukasti suljettu, Mavriki Nikolajevitš oli kai jäänyt sen toiselle puolelle.

Liza hymyili, mutta oli merkillisen kalpea. Hän seisoi keskellä huonetta hyvin päättäväisen näköisenä, ja hänestä huomasin, että sisäinen taistelu kävi hänen sielussaan. Mutta äkkiä hän tarttui käteeni ja vei minut ikkunan luo.

— Tahdon nähdä hänet heti, — hän kuiskasi luoden minuun kuumeisen, vaikuttavan, kärsimättömän katseensa, joka ei olisi sietänyt puoleltani vastustuksen varjoakaan.

— Tahdon nähdä hänet omin silmin, ja senvuoksi pyydän apuanne.

Hän oli kiihoittunut ja epätoivoissaan.

Kenet te tahtoisitte nähdä, Lizaveta Nikolajevna? — tiedustelin säikähtyneenä.

— Lebjadkinin sisaren, sen ramman... Onko totta, että hän on rampa?

Olin hämmästynyt.

— En ole häntä koskaan nähnyt, mutta olen kuullut, että hän on rampa, eilen viimeksi kuulin siitä, — yritin hätäisesti kuiskaten myöntää.

— Tahtoisin välttämättä nähdä hänet. Voisitteko jo tänään järjestää siihen minulle tilaisuuden?

Minun tuli häntä sanomattoman sääli!

— Ei, ei se ole mahdollista, enkä ymmärrä, miten se yleensäkään voisi käydä päinsä,
— aloin suostutella häntä saadakseni hänet luopumaan aikeesta, — lähden Šatovin luo...

— Jos te ette huomiseksi voi järjestää kohtausta, niin lähden hänen luokseen itse, yksin, sillä Mavriki Nikolajevitš ei tahdo lähteä mukaani. Luotan teihin, sillä eihän minulla ole ketään muuta. Olin tyhmä, kun peloitin Šatovin... Olen varma siitä, että olette kunnian mies. Tahdollehan auttaa minua? Täyttäkää toivomukseni.

Minut valtasi voimakas halu tehdä kuten hän tahtoi.

— Tehdään niin, — sanoin hetken mietittyäni, — minä itse menen tänään sinne ja silloin näen hänet varmasti! Teen mitä tahansa saadakseni nähdä hänet, lupaan sen kunniasanallani, mutta sallittehan, että uskon tämän myös Šatoville...

— Sanokaa hänelle, että sellainen olisi toivomukseni ja etten jaksa enää odottaa, mutta sanokaa myös, etten äsken tahtonut häntä pettää. Ehkä hän lähti pois sen vuoksi, että hän on niin rehellinen eikä pitänyt siitä, että minä yritin häntä ikäänkuin petoksella saada satimeen. En minä valehdellut, tahdon tosissani perustaa kirjapainon ja alkaa julkaista...

— Hän on rehellinen, perin rehellinen, — vakuutin innoissani.

— Mutta jos huomiseen mennessä tämä asia ei järjesty, menen kuin menenkin sinne itse, tuli siitä sitten mitä tahansa, vaikkapa kaikki ihmiset saisivat sen tietää.

— En voi tulla luoksenne huomenna ennen kuin kello kolmelta, — huomautin aivan kuin unesta havahtuneena.

— Siis kello kolmelta, olinpahan oikeassa. Eilen Stepan Trofimovitšin luona aavistin heti, että te tahdotte auttaa minua? — hän sanoi hymyillen hätäisesti, puristaen kättäni hyvästelläkseen ja kiiruhtaen yksiksensä jääneen Mavriki Nikolajevitšin luo.

Antamani lupaus painoi omaatuntoani, enkä ymmärtänyt, mitä oikeastaan oli tapahtunut. Näin naisen, joka oli niin epätoivoissaan, että ei enää epäillyt uskoutua aivan tuntemattomalle henkilölle. Hänen naisellinen hymynsä näin vaikeana hetkenä ja huomautus, että hän jo eilen oli aavistanut tunteeni, viilsivät sydäntäni, mutta minun oli häntä niin sanomattoman sääli, — ja siinä kaikki! Hänen salaisuutensa oli minulle pyhä, ja luulenpa, että jos minulle nyt joku olisi tarjoutunut sen ilmaisemaan, olisin tukkinut korvani haluamatta kuulla sen enempää. Aavistelin vain jotakin... enkä kuitenkaan ymmärtänyt ollenkaan, miten kaiken järjestäisin. En edes tietänyt, mitä oikeastaan oli järjestettävä. Kohtausko? — Mutta millainen! Ja miten saisin heidät yhteen? Panin kaiken toivoni Šatoviin, vaikka saatoinkin jo edeltäkäsin aavistaa, että hän ei antaisi apuaan. Mutta lähdin kuitenkin hänen luokseen.